

РАЇНСЬКА ДРАМАТУРГІЯ

ЗГІДНО ЗІ ШКІЛЬНОЮ ПРОГРАМОЮ

ЗОЛОТА ЗБІРКА

Іван Котляревський

Григорій Квітка-Основ'яненко

Іван Карпенко-Карий

Стопан Васильченко

**Іван Якович Франко
Тарас Григорьевич Шевченко
Михайло Петрович Старицький
Степан Васильович Васильченко
Іван Карпович Карпенко-Карий
Іван Петрович Котляревський
Григорій Квітка-Основ'яненко**
Українська драматургія. Золота збірка

предоставлено правообладателями

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=12490154

«Українська драматургія. Золота збірка». Зміст авт.: І. Котляревський, Г. Квітка-Основ'яненко, І. Карпенко-Карий, Т. Шевченко, М. Старицький, І. Франко, С. Васильченко. Літературно-художнє

видання: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»; Харків; 20102

ISBN 978-966-14-3409-6, 978-966-14-3405-8, 978-966-14-0521-8

Аннотація

До збірки увійшли найкращі твори українських драматургів XVIII–XX століть. Кожна з цих п'єс зробила вагомий внесок у становлення національного українського театру. Книжка буде цікавою як школярам, так і усім тим, хто любить українську літературу.

Содержание

Передмова	4
Іван Котляревський	8
Действие I	9
Действие II	23
Григорій Квітка-основ'яненко	37
Действие первое	38
Действие второе	57
Конец ознакомительного фрагмента.	64

Українська драматургія Золота збірка

Передмова Два століття української драми

Виникнення і становлення української класичної драматургії припадає на першу половину XIX ст., коли в передових українських колах почало розвиднюватись на розвиток рідної культури, зростання національної гідності, вивчення історії свого народу, його мови тощо. Тенденції такого поступу мали здебільшого фольклорний характер, дозволений імперським урядом для малоросійських аборигенів, хоча перші в Україні журнали на кшталт «Украинского вестника» і «Харьковского Демокрита» (почали видаватися 1816 р.), а також «Украинский журнал» (виходив від 1824 р.), крім історичних, географічних та етнографічних, містили також літературні матеріали. Так само в «Кратком очерке истории Харьковского университета» Дмитро Багалій, згадуючи науково-літературний рух в Харкові 1840-х рр., і вирізняючи з-поміж інших професорів Гулака-Артемовського, Метлинського, Срезневського, Квітку-Основ'яненка і Костомарова, а також видавців Н. Бецького та О. Корсуна, значить зокрема про останнього з них: «Корсун издал малорусский литературный сборник «Сніп», в котором, между прочим, помещена трагедия Костомарова «Переяславська ніч» и

его же переводы из Байрона». Це було у Харкові 1841-го р. – від того часу темний період репресій та туподумства тривав аж до початку XX ст. майже сімдесят років.

Що ж до питоми української драми, то, власне, як твір для театру, вона з'явилася фактично лише в 90-х рр. XIX ст., починаючи з п'єс тодішніх корифеїв – М. Кропивницького, М. Старицького, І. Тобілевича (Карпенка-Карого), оскільки розмірене імперське життя цього періоду пред'явило свої вимоги і до таких суспільно значимих галузей мистецтва, як театр і драматургія. Тож у Києві, Харкові, Полтаві, Одесі та інших містах Російської імперії засновуються професійні театри, що, порівняно з існуючим до того часу вертепним театром та шкільною драмою, було рішучим кроком на шляху подальшого розвитку народного театру. Зрозуміло, що про національну українську виставу ще не йшлося, оскільки усе це було явищем загальноросійського сценічного мистецтва, в якому мішані російсько-українські та польсько-українські театральні трупи ставили переважно російські п'єси. Але важливо, що заснування таких театрів певною мірою сприяло створенню українського національного репертуару.

Отже, не все так просто було з розвитком саме українського професійного театру, а не самодіяльної забави на поталу розвеселеній слобідській публіці. Звісно, постанови п'єс різних напрямів і стилів вимагали також різної манери гри, натомість у тогочасному «українському» театрі переважало «водевільне» й «фарсове» виконання етнографічного репертуару. Втім, саме завдяки йому закладалися підвалини для українського національного театру, до того ж втілені у творчості таких виконавців, як Соленик, Дрейсіг, Зелінський, Угаров, Зубович. «Для розвою справжньої, високої драми потрібні дуже вигідні, сприятливі умови, – наголошував у 1913 р. Микола Вороний, – насамперед треба, щоб народ мав міцне політичне становище, високу своєрідну культуру, вільну національну освіту, яка б могла розвивати найрізноманітніші ознаки народного життя, і, нарешті, повну можливість черпати поетичний матеріал з усіх своїх національних і історичних скарбів. Коли сих умов не буде, то драматична творчість не вийде за межі п'єс етнографічного характеру...» Чи існували такі умови в українському суспільстві? І яким взагалі було «українство» за описуваних часів? Чи виховували це чуття у тодішніх «українських» шляхетних родин? Як взагалі відбувалась не примусова, немов у майбутніх 1920-х, а природна «українізація» у малоросійських родин імперії? «Смуток молоді душі – се мов той цвіт лілії, / котру всі люблять, а ніхто в дійсності / до грудей не припне», – ці рядки О. Кобилянської, присвячені Христі Алчевській, можуть бути рефреном до тодішнього стану «внутрішнього» українства в душах пригноблених малоросів.

Отже, сприятливих умов на розвиток національної естетики тодішня українська драматургія не мала, тому початок її професійного існування був позначений етнографізмом. Воно й не дивно, адже за згадуваних часів у Російській імперії годі було мріяти про будь-яке оприлюднення літературного твору того чи іншого жанру українською мовою, адже така була «об'єктивна даність», накинута владою. Так, наприклад, Валуєвський циркуляр 1863-го р. разом із «таємним актом» 1876 р., якими, по суті, заборонялося «все українське», діяли аж до початку XX ст. Самий лише часопис «Киевская старина» (1882–1906), що від 1902 р. виходив під редакцією В. Науменка як «Україна», залишався єдиним національним друкованим виданням, яке вміщувало на своїх шпальтах твори українського письменства рідною мовою. Проте навіть з оприлюдненням «царських вольностей» становище української культури не поліпшилося, оскільки вже 24 листопада 1906 р. виходять «Тимчасові правила про друк», якими було приборкано стихійну хвилю діяльності українських видань. Тому не вільно забувати, що відносно ліберальне ставлення царського уряду на початку XX ст. до соціально-економічних зрушень в імперії не мало ніякого відношення до України. Хоча й почала існувати державна Дума, а цензуру було загально скасовано – щодо суспільно-політичного життя в Україні можна сказати, що жорстоке приборкання «всього українського» під цю пору навіть посилювалось. Навіть радикали не йшли у своїх вимогах далі заснування української преси

та українізації шкіл. Також серед ширшого загалу російської інтелігенції в Україні набувала сили політика додатків до платні за «обрусіння краю».

Але хіба лише в самій Україні бракувало «національної свідомості» у широких верствах населення? Попри офіційно-імперський, але виключно російський націоналізм, що межував із шовінізмом, посполите людство Російської імперії 1900-х рр. перебувало у зручних тенетах «національних» стереотипів колоніального зразка і вульгарно-етнічного наповнення. «Девяностые годы слагаются в моем представлении из картин разорванных, но внутренне связанных тихим убожеством и болезненной, обреченной провинциальностью умирающей жизни», – журився Осип Манделъштам. Тому не дивно, що боротьба індивіда із самим собою на тлі загальноімперського «все благоденствує» і водночас внутрішньо-суспільних катаклізмів відбувалась саме в драматургії. «Нова драма, – значив Микола Вороний, – малює боротьбу індивідуума з самим собою; се драма почувань, передчувань, докорів сумління, драма неспокою, вагання волі, ляку і жаху; се страшливий образ кривавого побоїща в душі людини». Втім, особливо «кривавими» ці душевні «побоїща» не були хоча б через брак національної свідомості в душах як авторів, так і виконавців тодішнього «українського» театру. Загалом його природі, естетиці, а також національним засадам рідко щастило на гідних інтерпретаторів в галузі відповідного репертуару. З часом малоросійські водевілі змінилися хіба що на історичні фарси й бурлескну інтерпретацію героїчної минувшини. При цьому будь-яка освічена людина в ХІХ ст. вважала за потрібне описати милі «етнографічному» серцю зойки наймитів на панщині, або співи прибудних кобзарів під парканом рідної садиби. Так уже повелося, що не самі лише дурні з поганими дорогами, по яких мчалася гоголівська птиця-трійка, звели до фольклорного блазнювання українську культуру. Горезвісне малоросійське дилетантство надійно всадили її в міщанську кибитку Чичикова, пустивши світом з дурною славою жебрачки, оскільки українські етнографи-романтики не допускали у своїх ідеалістичних ілюзіях, щоби святий образ «кобзаря» здавався сліпим дідом у супроводі поводири. І хапалися самостійно відроджувати фольклорну майстерність в одній окремо узятій утопічній Україні, чи пак Малоросії. Таким чином, лише чергові варяги у вигляді Ібсена, Метерлінка, Гауптмана, Стріндберга, Шоу, Чехова, які представляли нову європейську драму, вплинули на розвиток української драматургії вже за часів модерну, себто на межі ХІХ – ХХ ст., отримавши для себе додаткову модифікацію у вигляді творчості таких українських митців, як Леся Українка та В. Винниченко.

З одного боку, вважається, що перші паростки нового українського театру нерозривно пов'язані ще з творчістю І. Котляревського, який визначив характерні шляхи розвитку вітчизняної драматургії, коли рівно через двісті років після першої української вистави в Кам'янці Струмиловій (дві інтермедії до драми Якуба Гаватовича), в 1819 р. на сцені Полтавського театру з'явилася його «Наталка Полтавка». З іншого боку, попри успішне варіювання сюжетів свого великого попередника, такі менш уславлені автори, як В. Гоголь, Я. Кухаренко і особливо Т. Шевченко й Г. Квітка-Основ'яненко, які відображали реальне життя, з часом сприяли розширенню ідейно-тематичного діапазону всієї української культури. Хоч як не дивно, але саме прагнення пов'язати твір із конкретними, баченими автором фактами, наповнити його елементами побутової сатири сприяло активному втручання мистецтва в життя, витворивши аутентичний стиль «української драматургії». Ним виявилась звичайнісінька трагікомедія, себто мілка «національна» філософія на глибоких «малоросійських» місцях. Утім, навіть усупереч улюбленим традиціям бурлеску з його поглядом на народну мову як на щось придатне тільки для низьких жанрів, у драматургії, починаючи з Котляревського, все частіше виявляється прагнення до більш широкого, філософського застосування української літературної мови. Звісно, спочатку це була таки глибша філософія, зокрема в соціально-психологічній драмі «Украдене щастя» (1894), сюжет якої І. Франко побудував на

живих джерелах народної творчості – численні пісні про жіночу долю, що їх автор називав «жіночими невольничими псалмами», лягли в основу сюжету. Але по тому будь-яку «філософію» заступила ідеологія тієї чи іншої верстви, до якої належав автор певного твору. Так, вважається, що нову українську драму характеризує в першу чергу те, що вона звернулася до зображення життя, побуту, моралі, інтересів селянина – найбільш численної тоді верстви трудящих. Мовляв, на сцені з'являються картини реальної дійсності, образи живих людей; представники народу стають позитивними персонажами літератури. І жодної тобі філософії!

Але, спитаймося, чи була в Україні власна філософія театру? І розгублено розведемо руками: а таки не було! В українській традиції взагалі прийнято вишукувати історичні свідоцтва національних трагедій де завгодно, тільки не у себе за пазухою, себто в душі. Наприклад, мало кому ходить про з'ясування екзистенційних основ гуманітарної практики. Та й звідки цим основам узятися? В Україні ніколи не було власної філософської традиції, не було і не могло бути публіцистики в європейському сенсі слова, адже обговорення політичного питання завжди заборонялося владою. Натомість побутовув специфічний дискурс – філософування, в основі якого – проблеми призначення України, майбутнє українського народу і т. ін. У суті речі, основна методологія малоросійського філософування зокрема в театрі – це самопізнання і самоаналіз, ґрунтовані на матеріалі всесвітньої історії. Саме ця методологія була виведена свого часу з філософії Г. Шелінґа і запроваджена в українських гуманітарних колах в якості універсального засобу пізнання світу.

Відтак, обміління філософсько-літературного дискурсу розпочалося набагато раніше. Слідом за епохою класицизму з її звинуваченнями панам-глитаям, модерна українська драма часів символізму кінця XIX ст., як і будь-яка велика «гуманітарна» форма, втрачає епічну точність. Головним завданням автора-риторика стає утворення певного словесного й образного марева. Новий світ сам повинен скластися у цьому первородному хаосі слів, ну й викристалізуватися з нього лише завдяки незначним посередницьким зусиллям згаданого автора. Альтернативою цьому хаосу, а також відчуттю вичерпаності психологічної сюжетної драми була модерністська вакханалія нових форм у театрі. У глядача залишалося враження риторичної музики, але загальноприйнятою така філософія «національного» театру, як заклик до дії, звичайно ж, не ставала. Натомість найпопулярнішим жанром, викликаним катастрофізмом мислення епохи модерну, стала трагікомедія, себто сміх крізь сльози – цей споконвічний прояв малоросійської вдачі й загалом культурної естетики, втілений, нарешті, у театрі. «Комедія ця дуже серйозна, – чи не даремно бідкався Карпенко-Карий щодо своєї п'єси «Хазяїн», – і я боюся, що буде скучна для публіки, котра від комедії жде тільки сміху». Мовляв, чи потрібна філософська трагедія свинопасам і гречкосіям, для яких жування і мовчанка за столом стають космосом, а не бенкетом риторичної уяви?

Таким чином, для класичної української драми важив виключно такий тип художнього мислення, як реалізм, що вирізняв людину насамперед як невід'ємного складника природного й соціального середовища, обмежуючи на різний штиб модерністські, чи пак «фрейдистські», підходи й засоби в зображенні її внутрішньо-психологічного світу. Мабуть, саме тому так довго й тавтологічно тривала драма української класичної драматургії.

Ігор Бондар-Терещенко

Іван Котляревський Наталка Полтавка

Опера малороссийская в 2-х действиях

Действующие лица:

Возный Тетерваковский.
Горпина Терпилиха – вдова старуха.
Наталка – дочь ее.
Петро – любовник Наталки.
Микола – дальний родственник Терпилихи.
Макогоненко – выборный села.

Действие I

Театр представляє село при реке Ворскле. Чрез сцену улица малороссийских хат, к реке ведущая, и в сей улице хата Терпилихи.

Явление 1

Наталка (выходит из хаты с ведрами на коромысле, подойдя к реке, ставит ведра на берегу, подходит на край сцены в задумчивости и поет).

№ 1

Віють вітри, віють буйні, аж дерева гнуться;
О, як моє болить серце, а сльози не ллються. (2)

Трачу літа в лютім горі і кінця не бачу,
Тільки тогді і полегша, як нишком поплачу. (2)

Не поправлять сльози щастя, серцю легше буде,
Хто щасливим був часочок, по смерть не забуде. (2)

Єсть же люди, що і моїй заздують долі,
Чи щаслива та билинка, що ростеть на полі? (2)
Що на полі, що на пісках, без роси, на сонці?
Тяжко жити без милого і в своїй сторонці. (2)

Де ти, милий, чорнобривий? Де ти? Озовися!
Як я, бідна, тут горюю, приходи подивися. (2)

Полетіла б я до тебе, та крилля не маю,
Щоб побачив, як без тебе з горя висихаю. (2)

До кого я пригорнуся, і хто приголубить?
Коли тепер того нема, який мене любить. (2)

Петре! Петре! Де ти тепер? Може, де скитаєшся в нужді і горі і проклинаєш свою долю; проклинаєш Наталку, що через неї утерав пристанище; а може *(плачет)*, забув, що я живу і на світі. Ти був бідним, любив мене – і за те потерпів і мусив мене оставити; я тебе любила і тепер люблю. Ми тепер рівня з тобою: і я стала така бідна, як і ти. Вернися до мого серця! Нехай глянуть очі мої на тебе іще раз і навіки закриються...

Явление 2

Наталка и возный.

Возный. Благоденственного і мирного пребиванія! *(В сторону.)* Удобная оказія предстала зділати о собі предложеніє на самоті.

Наталка (*кланяєсь*). Здорові були, добродію, пане возний!

Возний. «Добродію»! «Добродію»! Я хотів би, щоб ти звала мене – тєс-то як його – не вишепом'янутим ім'ярек.

Наталка. Я вас зову так, як все село наше величає, шануючи ваше письменство і розум.

Возний. Не о сем, галочко, – тєс-то як його – хлопочу я, но желаю із медових уст твоїх слухати умильное названіє, сообразное моєму чувству. Послушай:

№ 2

От юних літ не знав я любові,
Не відчував возження в крові;
Как вдруг предстал Наталки вид ясний,
Как райский крин, душистый, прекрасный;

Утробу всю потряс;
Кров взволновалась,
Душа змішалась;
Настал мой час!

Настал мой час; і серце все стонеть;
Как камень, дух в пучину зол тонеть.
Безмірно, ах! люблю тя, дівицю,
Как жадный волк младую ягницю.

Твой предвіщаєть зрак
Мні жизнь дражайшу,
Для чувств сладчайшу,
Как з медом мак.

Противні мні Статут і розділи,
Позви і копи страх надали;
Несносен мні синкліт весь бумажний,
Противен тож і чин мой переважний.

Утіху ти подай
Душі смятенной,
Моєй письменной,
О ти, мой рай!

Не в состоянні поставити на вид тобі сили любові моєї. Когда би я іміл – тєс-то як його – столько языков, сколько артикулов в Статуті ілі сколько зап'ятих в Магдебурзьком праві, то і сих не довліло би навохваленіє ліпоти твоєї! Єй-ей, люблю тебе до безконечності.

Наталка. Бог з вами, добродію! Що ви говорите! Я річі вашей в толк собі не возьму.

Возний. Лукавиш – тєс-то як його – моя галочко! і добре все розумієш. Ну, коли так, я тобі коротенько скажу: я тебе люблю і женитись на тобі хочу.

Наталка. Гріх вам над бідною дівкою глумитися; чи я вам рівня? Ви пан, а я сирота; ви багатий, а я бідна; ви возний, а я простого роду; та й по всьому я вам не під пару.

Возный. Изложенні в отвітних річах твоїх резони суть – тее-то як його – для любові ничтожні. Уязвленное частореченною любовію серце, по всім божеським і чоловічеським законам, не взираєть ні на породу, ні на літа, ні на состояніє. Оная любовь все – тее-то як його – ровняєть. Рци одно слово: «Люблю вас, пане возный!» – і аз, вишеупом'янутий, виконаю присягу о вірном і вічном союзі з тобою.

Наталка. У вас єсть пословиця: «Знайся кінь з конем, а віл з волем»; шукайте собі, добродію, в городі панночки; чи там трохи єсть суддівен, писарівен і гарних попівен? Любую вибирайте... Ось підіть лиш в неділю або в празник по Полтаві, то побачите таких гарних, що і розказати не можна.

Возный. Бачив я многих – і ліпообразних, і багатих, но серце мое не імієть – тее-то як його – к ним поползновенія. Ти одна заложила єму позов на вічні роки, і душа моя єжечасно волаєть тебе і послі нишпорной даже години.

Наталка. Воля ваша, добродію, а ви так з-письменна говорите, що я того і не зрозумію; та і не вірю, щоб так швидко і дуже залюбитись можна.

Возный. Не віриш? Так знай же, що я тебе давно уже – тее-то як його – полюбив, як тільки ви перейшли жити в наше село. Моїх діл околичності, возникающі із неудобних обстоятельств, удерживали соділати признаніє пред тобою; тепер же, читая – тее-то як його – благость в очах твоїх, до формального опреділенія о моеї участі, открой мні, хотя в терміні, партикулярно, резолюцію: могу лі – тее-то як його – без отсрочок, волокити, проторов і убитков получить во вічное і потомственное владініє тебе – движимое і недвижимое імініє для душі моеї – з правом владіти тобою спокойно, безпрекословно і по своєї волі – тее-то як його – розпоряджати? Скажи, говори, отвічай, отвітствуй, могу лі бить – тее-то як його – мужем пристойним і угодним душі твоєї і тілу?

Наталка (*поет*).

Видно шляхи полтавської і славу Полтаву,
Пошануйте сиротину і не вводьте в славу.
Не багата я і проста, но чесного роду,
Не стиджуся прясти, шити і носити воду.
Ти в жупанах і письменний, і рівня з панами,
Як же можеш ти дружитись з простими дівками?
Єсть багацько городянок, вибирай любую;
Ти пан возный – тобі треба не мене, сільськую.

(*По окончаніи пения говорит.*)

Так, добродію, пане возный! Перестаньте жартувати надо мною, безпомощною сиротою. Моє все багатство єсть моє добре ім'я; через вас люди начнуть шептати про мене, а для дівки, коли об ній люди зашепчуть...

Музыка начинает играть прелюдиум. Наталка задумывается, а возный рассуждает и смешные показывает мины на лице.

Явление 3

Наталка и возный. И после выборный, показавшись на сцену, поет.

№ 4

Дід рудий, баба руда,

Батько рудий, мати руда,
Дядько рудий, тітка руда,
Брат рудий, сестра руда,
І я рудий, руду взяв,
Бо рудую сподобав.

Ой по горі по Панянці
В понеділок дуже вранці
Ішли наші новобранці;
Поклонилися шинкарці;
А шинкарка на них – морг:
«Іду, братики, на торг».

Ішли ляхи на три шляхи,
А татари на чотири,
Шведи-враги поле вкрили;
Козак в лузі окликнувся —
Швед, татарин, лях здригнувся,
В дугу всякий зігнувся.

По мере приближення виборного к оркестру, Наталка подходит к ведрам, берет их и уходит домой.

Возный. Чи се – тее-то як його – нова пісня, пане виборний?

Выборный. Та се, добродію (*кланяється*), не пісня, а нісенітниця. Я співаю іногді, що в голову лізе, – вибачайте, будьте ласкаві, я не добачив вас.

Возный. Нічого, нічого. Відкіль се так? Чи з гостей ідете – тее-то як його?...

Выборный. Я іду із дому. Випроводжав гостя: до мене заїжджав засідатель наш, пан Щипавка; так уже, знаєте, не без того, – випили по одній, по другій, по третій, холодцем та ковбасою закусили, та вишнівки з кварту укутали, та й, як то кажуть, і підкріпилися.

Возный. Не розказовав же пан Щипавка якої новини?

Выборный. Де то не розказовав! Жаловався дуже, що всьому земству урвалася тепер нитка, та так, що не тільки засідателям, но самому комісарові уже не те, як давно було... Така, каже, халепа, що притьмом накладно служити. Бо, каже, що перше дурницею доставалося, то тепер або випросити треба, або купити.

Возный. Ох! правда, правда; даже і в повітовом суді, і во всіх присутственных містах унініє воспослідовало; малійшая проволочка ілі прижимочка просителю, як водилось перше, почитається за уголовное преступленіє; а взяточок, сиріч – винуждений подарочок, весьма-очень іскусно у істця ілі отвітчика треба виканючити. Та що і говорить! Тепер і при рекрутських наборах вовся не той порядок ведеться. Трудно становиться жить на світі.

Выборный. Зате нам, простому народові, добре, коли старшина, богобоязлива і справедлива, не допуска письменним п'явкам кров із нас смоктати... Та куди ви, добродію, налагодились?

Возный. Я наміревал – тее-то як його – посітити нашу вдовствующую дякониху, но, побачивши тут Наталку (*вздыхает*), остановився побалакати з нею.

Выборный (*лукаво*). Наталку? А де ж (*осматривается*) вона?

Возный. Може, пішла додому.

Выборный. Золото – не дівка! Наградив Бог Терпилиху дочкою. Крім того, що красива, розумна, моторна і до всякого діла дотепна, – яке у неї добре серце, як вона поважає

матір свою; шанує всіх старших себе; яка трудяща, яка рукодільниця; себе і матір свою на світі держить.

Возный. Нічого сказати – теє-то як його – хороша, хороша і уже в такому візвісті...

Выборный. Та й давно б час, так що ж? Сирота, та іще і бідна. Ніхто і не квапиться.

Возный. Однак ж я чув, що Наталці траплялись женихи, і вельма пристойні, наприклад, тахтауловський дячок, чоловік знаменитий басом своїм, ізучен ярмолая і дуже знаєть печерсько-лаврський напів; другий волосний – теє-то як його – писар із Восьмачок, молодць не убогий і продовжающий службу свою безпорочно скоро год; третій – підканцелярист із суда по імені Скоробреха і многії другії, но Наталка...

Выборный. Що? Одказала? Добре зробила. Тахтауловський дяк п'є горілки багато і уже спада з голосу; волосний писар і підканцелярист Скоробреха, як кажуть, жевжики обидва і голі, вашеці проше, як хлистики, а Наталці треба не письменного, а хазяїна доброго, щоб умів хліб робити і щоб жінку свою з матір'ю годовав і зодігав.

Возный. Для чого же неписьменного? Наука – теє-то як його – в ліс не йде; письменство не єсть преткновеніє ілі поміха ко вступленію в законний брак. Я скажу за себе: правда, я – теє-то як його – письменний, но по благості всевишнього єсмь чоловік, а по милості дворян – возний, і живу хоть не так, як люди, а хоть побіля людей; копійка волочиться і про чорний день іміється. Признаюсь тобі, як приятелю, буде чим і жінку – теє-то як його – і другого кого годовати і зодігати.

Выборный. Так чом же ви не одружитесь? Уже ж, здається, пора. Хіба в ченці постриг-тись хочете? Чи ще, може, суджена на очі не нависла? Хіба хочете, щоб вам на весіллі сю пісню співали? Ось слухайте.

(Выборный поет.)

№ 5

Ой під вишнею, під черешнею
Стояв старий з молодію, як із ягодою. (2)

І просилася, і молилася:
«Пусти мене, старий діду, на улицю погулять!» (2)

«Ой я й сам не піду, і тебе не пущу:
Хочеш мене, старенького, да покинути. (2)

Ой не кидай мене, моя голубочко,
Куплю тобі хатку, і ще сіна жатку,
І ставок, і млинок, і вишневий садок». (2)

«Ой не хочу хатки, ані сіна жатки,
Ні ставка, ні млинка, ні вишневого садка. (2)

Ой ти, старий дідура, і зогнувся, як дуга,
А я, молоденька, гуляти раденька». (2)

Возный. Коли другії облизня поймають, то і ми остерегаємся. Наталка многим женихам піднесла печеного кабака; глядя на сіє, і я собі на умі.

Выборный. А вам що до Наталки? Будто всі дівки на неї схожі? Не тільки світа, що в вікні; сього дива повно на світі! Та до такого пана, як ви, у іншої аж жижка задрижить!

Возный (*в сторону*). Признаюсь йому в моєй любові к Наталці. Послухай, пане виборний! Нігде – теє-то як його – правди дівати, я люблю Наталку всею душею, всею мислюю і всім серцем моїм, не могу без неї жити, так її образ – теє-то як його – за мною і слідить. Як ти думаєш? Як совітуєш в такому моєм припадці?

Выборный. А що тут довго думати? Старостів посилати за рушниками, та й кінець. Стара Терпилиха не зсунулась іще з глузду, щоб вам одказати.

Возный. Ох, ох, ох!.. Стара не страшна, так молода кирпу гне! Я уже їй говорив, як то кажуть, надогад буряків – теє-то як його – так де! Ні приступу!

Выборный. Що ж вона говорить, чим одговорюється і що каже?

Возный. Она ізлагаєть нерезонні – теє-то як його – причини; она приводить в довод знакомство вола з волом, коня з конем; нарицаєть себе сиротою, а мене паном; себе бідною, а мене багатим; себе простою – теє-то як його – а мене возним; і рішительний приговор учинила – що я їй, а она мні не рівня – теє-то як його.

Выборный. А ви ж їй що?

Возный. Я їй пояснил, що любов все равняєть.

Выборный. А вона ж вам що?

Возный. Що для мене благопристойніє панночка, ніж простая селянка.

Выборный. А ви ж їй що?

Возный. Що она – теє-то як його – одна моя госпожа.

Выборный. А вона ж вам що?

Возный. Що она не вірить, щоб так дуже – теє-то як його – можна полюбити.

Выборный. А ви ж їй що?

Возный. Що я її давно люблю.

Выборный. А вона ж вам що?

Возный. Щоб я одв'язався од неї.

Выборный. А ви ж їй що?

Возный (*с жаром*). Що? Нічого!.. Тебе чорт приніс – теє-то як його – Наталка утекла, а я з тобою остався.

Выборный. Ой ви, письменні! Вгору деретесь, а під носом нічого не бачите: Наталка обманьовала вас, коли говорила, що ви їй не рівня. У неї не те на серці...

Возный. Не те? А що ж би таке?

Выборный. Уже не що, другого любить; ви, може, чували, що як вони ще жили в Полтаві і покійний Терпило жив був, то прийняв було до себе якогось сироту Петра за годованця. Хлопець виріс славний, гарний, добрий, проворний і роботящий; він од Наталки старший був годів три або чотири; з нею вигодовавсь і зріс вкупі. Терпило і Терпилиха любили годованця свого, як рідного сина, та було й за що! Наталка любила з Петром, як брат з сестрою. Но Терпило, понадіявшись на своє багатство, зачав знаходитись не з рівнею: зачав, бач, заводити бенкети з повитчиками, з канцеляристами, купцями і цехмистрами – пив, гуляв і шахровав гроші; покинув свій промисел і мало-помалу розточив своє добро, розпився, зачав гримати за Наталку на доброго Петра і вигнав його із свого дому; послі, як не стало і посліднього сього робітника, Терпило зовсім ізвівся; в бідності умер і без куска хліба оставив жінку і дочку.

Возный. Яким же побитом – теє-то як його – Терпилиха з дочкою опинилися в нашем селі?

Выборный. У Терпила в городі на Мазурівці був двір – гарний, з рубленою хатою, коморою, льохом і садком. Терпилиха по смерті свого старого все те продала, перейшла в наше село, купила собі хатку і тепер живе, як ви знаєте.

Возный. А вишеченний Петро де – тее-то як його – обрітається?

Выборный. Бог же його зна. Як пішов з двора, то мов в воду упав, і чутки нема. Наталка без душі його любить, через його всім женихам одказує, та й Терпилиха без сльоз Петра не згадує.

Возный. Наталка неблагорозумна: любить такого чоловіка, которго – тее-то як його – можеть бить, і кістки погнили. Лучче синиця в жмені, як журавель в небі.

Выборный. Або, як той грек мовляв: «Лучче живий хорунжий, як мертвий сотник»... А я все-таки думаю, коли б чоловік добрий найшовся, то б Наталка вийшла замуж, бо убожество їх таке велике, що неможоту становиться.

Возный. Сердечний приятелю! Візьмися у Наталки і матері хождение іміти по моему сердечному ділу. Єжелі виіграєш – тее-то як його – любов ко мні Наталки і убідиш її доводами сильними довести її до брачного моего ложа на законном основанії, то не пожалію – тее-то як його – нічого для тебе. Вір – без дані, без пошлини, кому хочеш, позов заложу і контроверсії сочиню, – божусь в том – еже-ей! ей!

Выборный (*немного подумав*). Що ж? Спрос не біда. Тут зла ніякого нема. Тільки Наталка не промах!.. О, розумна і догадлива дівка!

Возный. Осмілься! Ти умієш увернутись – тее-то як його – хитро, мудро, недорогогим коштом; коли ж що, то можна і брехнути для обману, приятні ради.

Выборный. Для обману? Спасибі за се! Брехать і обманьовать других – од Бога гріх, а од людей сором.

Возный. О, простота, простота! Хто тепер – тее-то як його – не брешеть і хто не обманиваєть? Повір мні: ежелі б здесь собралося много народу і зненацька ангел з неба з огненною різкою злетів і воскликнул: «Брехуни і обманщики!.. ховайтесь, а то я поражу вас!..» – ей-ей, всі присіли би к землі совісті ради. Блаженна лож, когда биваєть в пользу ближніх, а то біда – тее-то як його – що часто лжем ілі ради своєї вигоди, ілі на упад других.

Выборный. Воно так, конечно, всі люди грішні, однако ж...

Возный. Що «однако ж»? Всі грішні, та іще і як!.. І один другого так обманюють, як того треба, і як не верти, а виходить – кругова порука. Слухай. (*Поет.*)

№ 6

Всякому городу нрав і права,
Всяка імієть свой ум голова,
Всякого прихоті водять за ніс,
Всякого манить к наживі свій біс. (2)

Лев роздираєть там волка в куски,
Тут же волк цапа скубе за виски;
Цап в огороді капусту псує:
Всякий з другого бере за своє. (2)

Всякий, хто вище, то нижчого гне, —
Дужий безсильного давить і жме,
Бідний багатого певний слуга,
Корчиться, гнеться пред ним, як дуга. (2)

Всяк, хто не маже, то дуже скрипить,
Хто не лукавить, то ззаду сидить;

Всякого рот дере ложка суха —
Хто ж єсть на світі, щоб був без гріха? (2)

Выборный. Воно так! Тільки великим грішникам часто і даром проходить, а маленьким грішникам такого задають бешкету, що і старикам невпам'ятку. Добре, пане возний, я вас поважаю і зараз іду до старої Терпилихи. Бог зна, до чого веде, — може, воно і добре буде, коли ваша доля щаслива.

№ 7

Возный и выборный.

Ой доля людська — доля єсть сліпая!
Часто служить злим, негідним і їм помагає. (2)

Добрі терплять нужду, по миру товчуться,
І все не в лад їм приходить, за що не возьмуться. (2)

До кого ж ласкава ся доля лукава,
Такий живе як сир в маслі, спустивши рукава. (2)

Без розума люди в світі живуть гарно,
А з розумом та в недолі вік проходить марно. (2)

Ой доле людська, чом ти не правдива,
Що до інших дуже гречна, а до нас спесива. (2)

(По окончании пения уходят.)

Сцена перемѣняется и представляет внутренность хаты Терпилихи.

Явление 4

Терпилиха прядет, Наталка шьет.

Терпилиха. Ти оп'ять чогось сумуєш, Наталко! Оп'ять щось тобі на думку спало?...

Наталка. Мені з думки не йде наше безталання.

Терпилиха. Що ж робить? Три роки уже, як ми по убожеству своєму продали дворик свій на Мазурівці, покинули Полтаву і перейшли сюди жити; покойний твій батько довів нас до сього.

Наталка. І, мамо!.. Так йому на роду написано, щоб жити багатим до старості, а умерти бідним; він не виноват.

Терпилиха. Лучче б була я умерла: не терпіла б такої біди, а більше через твою непокорність.

Наталка *(оставляя работу)*. Через мою непокорность ви біду терпите? Мамо!

Терпилиха. Аякже? Скільки хороших людей сватались за тебе — розумних, зажиточних і чесних, а ти всім одказала; скажи, в яку надежду?

Наталка. В надежду на Бога. Лучче посідию дівкою, як піду замуж за таких женихів, як на мені сватались. Уже нічого сказати — хороші люди!

Терпилиха. А чому й ні? Дяк тахтауловський чом не чоловік? Він і письменний, розумний і не без копійки. А волосний писар і підканцелярист Скоробрешенко — чому не люди?

Кого ж ти думаєш – може, пана якого або губерського панича? Лучче б всього, якби вийшла за дяка, – мала б вічний хліб; була б перше дячихою, а послі і попадаю.

Наталка. Хотя б і протопопшею, то Бог з ним! Нехай вони будуть розумні, багаті і письменніші од нашого возного, та коли серце моє не лежить до їх і коли мені вони осоружні!.. Та і всі письменні – нехай вони собі тямляться!

Терпилиха. Знаю, чом тобі всі не люб'язні; Петро нав'яз тобі в зуби. Дурниця все те, що ти думаєш; чотири годи уже, як об нім ні слуху нема, ні послухання.

Наталка. Так що ж? Адже і він об нас нічого не чує, та ми живемо; то і він жив і так же пам'ятує об нас, та боїться вернутися.

Терпилиха. Ти не забула, як покійний твій батько наслідок не злюбив Петра і, умираючи, не дав свого благословення на твоє з ним замужество; так і мого ніколи не буде.

Наталка (*подбегает к матери, схватывает ее руку и поет*).

№ 8

Ой мати, мати! Серце не вважає,
Кого раз полюбить, з тим і умирає. (2)

Лучче умерти, як з немилим жити,
Сохнуть з печалі, щодень сльози лити. (2)

Бідність і багатство – єсть то Божа воля;
З милим їх ділити – єсть щаслива доля. (2)

Ой хіба ж я, мати, не твоя дитина,
Коли моя мука тобі буде мила? (2)

І до мого горя ти жалю не маєш,
Хто прийшовсь по серцю, забудь заставляєш!.. (2)

(*Пропевши, говорит.*)

О мамо, мамо! Не погуби дочки своєї! (*Плачет.*)

Терпилиха (*с чувством*). Наталко, схаменись! Ти у мене одна, ти кров моя: чи захочу я тебе погубити? Убожество моє, старість силують мене швидше замуж тебе оддати. Не плач, дочко! Я тобі не ворог. Правда, Петро добрий парубок, та де ж він? Нехай же прийде, нехай вернеться до нас; він не лежень, трудящий, з ним обідніти до злиднів не можна. Але що ж! Хто відає – може, де запропастився, а може, і одружився де, може, забув і тебе. Тепер так буває, що одну нібито любить, а о другій думає.

Наталка. Петро не такий; серце моє за його ручається, і воно мені віщує, що він до нас вернеться. Якби він знав, що ми тепер так бідні – о, з кінця світа прилинув би до нас на поміч.

Терпилиха. Не дуже довіряй своєму серцю: сей віщун часто обманює. Придивися, як тепер робиться в світі, та і о Петрі так думай. А лучче, якби ти була мені покорна і мене послушала.

№ 9

Чи я тобі, дочко, не добра желаю,
Коли кого зятем собі вибираю?
Ой дочко, дочко! що ж мні начати?
Де ж люб'язного зятя достати?

Петро десь блукає, може, оженився,
Може, за тобою не довго журився.
Ой дочко, дочко! що ж мні начати,
Де ж люб'язного зятя достати?

По старості моїй живу через силу,
Не дождавшись Петра, піду і в могилу.
Ой дочко, дочко... *и проч.*

Тебе ж без приюту, молоду дитину,
На кого оставлю, бідну сиротину?
Ой дочко, дочко... *и проч.*

Ти на те ведеш, щоб я не дождала бачити тебе замужем, щоб через твоє упрямство не дожила я віку: бідність, сльози і перебори твої положать мене в домовину. (*Плачет.*)

Наталка. Не плачте, мамо! Я покоряюсь вашій волі і для вас за першого жениха, вам угодного, піду замуж; перенесу своє горе, забуду Петра і не буду ніколи плакати.

Терпилиха. Наталочко, дочко моя! Ти все для мене на світі! Прошу тебе: викинь Петра з голови – і ти будеш щасливою. Але хтось мелькнув мимо вікна, чи не йде хто до нас?
(*Уходить.*)

Явление 5

Наталка (*одна*). Трудно, мамо, викинуть Петра із голови, а іще трудніше із серця. Но що робить!.. Дала слово за першого вийти замуж – для покою матері треба все перенести. Скреплю серце своє, перестану журитись, осушу сльози свої і буду весела. Женихи, яким я одказала, в другий раз не прив'яжуться; возному так одрізала, що мусить одчепитися; більше, здається, нема на приміті. А там... ох!.. Серце моє чогось щемить... (*Приметя приближение к двери, садится за работу.*)

Явление 6

Наталка, Терпилиха и выборный.

Выборный. Помагай-бі, Наталко! Як ся маєш, як поживаєш?

Наталка. Ат, живемо і маємося, як горох при дорозі: хто не схоче той не вскубне.

Терпилиха. На нас, бідних і безпомощних, як на те похиле дерево, і кози скачуть.

Выборный. Хто ж тобі виноват, стара? Якби оддала дочку замуж, то і мала, хто вас обороняв би.

Терпилиха. Я сього тільки і хочу, так що ж...

Выборный. А що таке? Може, женихів нема, або що? А може, Наталка?...

Терпилиха. То бо то і горе! Скільки не траплялись і хороші людці, так: «Не хочу та й не хочу!»

Выборный. Дивно мені та чудно, що Наталка так говорить; я ніколи б од її розуму сього не ждав.

Наталка. Так то вам здається, а ніхто не віда, хто як обіда.

Терпилиха. От так все вона – приговорками та одговорками і вивертається; а до того іще як придасть охання та сльоз, то я і руки опушу.

Выборный. Час би, Наталко, взятись за розум: ти уже дівка, не дитя. Кого ж ти дожидаєшся? Чи не із города ти таку примху принесла з собою? О! там панночки дуже чваняться собою і вередують женихами: той не гарний, той не багатий, той не меткий; другий дуже смирний, інший дуже бистрий; той кирпатий, той носатий, та чом не воєнний, та коли і воєнний, то щоб гусарин. А од такого перебору досидяться до того, що послі і на їх ніхто не гляне.

Наталка. Не рівняйте мене, пане виборний, з городянками: я не вередую і не перебираю женихами. Ви знаєте, хто за мене сватався. Чи уже ж ви хочете спхнути мене із мосту та в воду?

Выборный. Правда, замуж вийти – не дощову годину пересидіти; але мені здається, якби чоловік надійний трапився, то б не треба ні для себе, ні для матері йому одказувати; ви люди не багаті.

Терпилиха. Не багаті! Та така бідність, таке убожество, що я не знаю, як далше і на світі жити!

Наталка. Мамо! Бог нас не оставить: єсть і біднійші од нас, а живуть же.

Терпилиха. Запевне, що живуть, але яка жистнь їх!

Наталка. Хто живе чесно і годується трудами своїми, тому і кусок черствого хліба смачніший од м'якої булки, неправдою нажитої.

Терпилиха. Говори, говори! А на старості гірко терпіти нужду і во всім недостаток. (*К виборному.*) Хоть і не годиться своєї дочки вихвалити, та скажу вам, що вона добра у мене дитина; вона обіщала для мого покою за першого жениха, аби б добрий, вийти замуж.

Выборный. Об розумі і добрім серці Наталки нічого і говорити; всі матері приміром ставлять її своїм дочкам. Тільки нігде правди дівати, трудненько тепер убогій дівці замуж вийти; без приданого, хоть будь вона мудрійша од царя Соломона, а краща од прекрасного Іосифа, то може умерти сідою панною.

Терпилиха. Наталко! Чуєш, що говорять? Жалій послі на себе, а не на другого кого.

Наталка (*вздыхает*). Я і так терплю горе!

Выборный. Та можна вашому горю і пособити; (*лукаво*) у мене єсть на приміті чоловіг і поважний, і багатий, і Наталку дуже собі уподобав.

Наталка (*в сторону*). От і біда мені!

Терпилиха. Жартуєте, пане виборний!

Выборный. Без жартів, знаю гарного жениха для Наталки. А коли правду сказати, то я і прийшов за його поговорити з вами, пані Терпилихо.

Наталка (*с нетерпением*). А хто такий той жених?

Выборный. Наш возний, Тетерваковський. Ви його знаєте... Чим же не чоловік?

Наталка. Возний? Чи він же мені рівня? Ви глумитесь надо мною, пане виборний!

Терпилиха. Я так привикла к своєму безталанню, що боюся і вірити, щоб була сьому правда.

Выборный. З якого ж побиту мені вас обманьовати? Возний Наталку полюбив і хоче на ній женитись; що ж тут за диво? Ну, скажіте ж хутенько, як ви думаєте?

Терпилиха. Я душею рада такому затеві.

Выборный. А ти, Наталко?

Наталка. Бога бійтесь, пане виборний! Мені страшно і подумати, щоб такий пан – письменний, розумний і поважний – хотів на мені женитись. Скажіте мені перше, для чого люди женяться?

Выборный. Для чого? Для того... а ти буцім не знаєш?

Наталка. Мені здається, для того, щоб завести хазяйство і сімейство; жити люб'язно і дружно; бути вірними до смерті і помагати одно другому. А пан, котрий жениться на простій дівці, чи буде їй вірно любити? Чи буде їй щирим другом до смерті? Йому в голові і буде все роїтися, що він їй виручив із бідності, вивів в люди і що вона йому не рівня; буде на неї дивитися з презирством і обходитися з неповагою, і у пана така жінка буде гірше наймички... буде крепачкою.

Терпилиха. От так вона всякий раз і занесе, та й справляйся з нею. Коли на те пішло, то я скажу: якби не годованець наш Петро, то й Наталка була б як шовкова.

Выборный. Петро? Де ж він? А скільки років, як він пропада?

Терпилиха. Уже років трохи не з чотири.

Выборный. І Наталка так обезглузділа, що любить за пропастившогося Петра? І Наталка, кажеш ти, добра дитина, коли бачить рідну свою при старості, в убожестві, всякий час з заплаканими очима і туж-туж умираючи од голодної смерті, — не зжалиться над матір'ю? А ради кого? Ради пройдисвіта, ланця, що, може, де в острозі сидить, може, умер або в москалі завербовався!..

В продолжение сего монолога мать и дочь плачут.

№ 10

Выборный.

Ей, Наталко, не дровичся!

Терпилиха.

Та пожалій рідной,
Мене, старой, бідной,
Схаменися!

Наталка.

Не плач, мамо, не журися!

Выборный.

Забудь Петра-ланця,
Пройдоху-поганця, —
Покорися!

Терпилиха.

Будь же дочко, мні неслухна!

Наталка.

Тобі покоряюсь,
На все соглашаюсь
Прямодушно.

Все трое.

Де згода в сімействі, де мир і тишина,
Щасливі там люди, блаженна сторона.

Їх Бог благословляєть,
Добро їм посилаєть,
І з ними вік живесть.

Терпилиха. Дочко моя! Голубко моя! Пригорнись до мого серця, покорність твоя житні і здоров'я мені придаєть. За твою повагу і любов до мене Бог тебе не оставить, моє дитятко!

Наталка. Мамо, мамо! Все для тебе стерплю, все для тебе зроблю, і коли мені Бог поможець осушити твої сльози, то я найщасливіша буду на світі, тільки...

Выборный. А все-таки «тільки»! Вже куда не кинь, то клин. Викинь лиш дур з голови; удар лихом об землю, – мовчи та диш!

Терпилиха. Так, дочко моя! Коли тобі що і наверзеться на ум, то подумай, для кого і для чого виходиш за возного замож.

Наталка. Так я сказала уже, що все для тебе зроблю, тільки щоб не спішили з весіллям.

Выборный. А нащо ж і одкладовать в довгий ящик; адже ми не судді.

Терпилиха. Да треба ж таки прибраться к весіллю: хоть рушники і єсть готові, так іще дечого треба.

Выборный. Аби рушники були, а за прибори на весілля не турбуйтеся: наш возний – чоловік, не взяв його кат – на свій кошт таке бундючне весілля уджигне, що ну! Послухайте ж сюди: сьогодні зробимо сватання, і ви подавайте рушники, а там уже умовитесь собі з паном женихом і за весілля. Прощайте! Гляди ж, Наталко, не згеджайся, як старости прийдуть! Пам'ятуй, що ти обіщала матері. Прощайте, прощайте!

Терпилиха. Прощайте, пане виборный. Спасєть вас Бог за вашу приязнь.

(Уходить вместе с выборным.)

Явление 7

Наталка *(одна)*. Не минула мене лиха година; возний гірше реп'яха причепився. А здається, що Макогоненко до всей біди привідця. Боже милосердний! Що зо мною буде! Страшно і подумать, як з немилим чоловіком весь вік жити, як нелюба миловати, як осоружного любити. Куді мені діватись? Де поміщи шукати? Кого просити? Горе мені! Добрі люди, помігите мені, пожалійте мене! А я од всього серця жалію об дівках, які в такій біді, як я тепер. *(Становится на колени и, поднимая руки вверх, говорит.)* Боже! Коли уже воля твоя єсть, щоб я була за возним, ти вижени любов до Петра із мого серця і наверни душу мою до возного, а без сього чуда я пропаду навіки... *(Встает и поет.)*

Чого ж вода каламутна, чи не хвиля збила?
Чого ж і я смутна тепер, чи не мати била? (2)

Мене ж мати та не била – самі сльози ллються;
Од милого людей нема, од нелюба шлються. (2)

Прийди, милий, подивися, яку терплю муку!
Ти хоть в серці, но од тебе беруть мою руку. (2)

Спіши, милий, спаси мене од лютой напасті!
За нелюбом коли буду, то мушу пропасти. (2)

Действие II

Театр представляет прежнюю улицу.

Явление 1

Микола (*один*). Один собі живу на світі, як билинка на полі; сирота – без роду, без племені, без талану і без приюту. Що робить – і сам не знаю. Був у городі, шукав міста, но скрізь опізнився. (*Думаєт.*) Одважусь в пекло на три дні! Піду на Тамань, пристану до чорноморців. Хоть із мене і непоказний козак буде, та єсть же і негіднійші од мене. Люблю я козаків за їх обичай! Вони коли не п'ють, то людей б'ють, а все не гуляють. Заспіваю лиш пісню їх, що мене старий запорожець Сторчогляд вивчив.

№ 12

Гомін, гомін, гомін, гомін по діброві,
Туман поле покриває, мати сина виганяє.

«Іди, сину, іди, сину, пріч од мене,
Нехай тебе орда возьме, нехай тебе орда возьме».

«Мене, мати, мене, мати, орда знає,
В чистім полі об'їджає, в чистім полі об'їджає».

«Іди, сину, іди, сину, пріч од мене,
Нехай тебе ляхи возьмуть, нехай тебе ляхи возьмуть».

«Мене, мати, мене, мати, ляхи знають,
Пивом-медом наповують, пивом-медом наповують».

«Іди сину, іди, сину, пріч од мене,
Нехай тебе турчин возьме, нехай тебе турчин возьме».

«Мене, мати, мене, мати, турчин знає,
Сріблом, злотом наділяє, сріблом, злотом наділяє».

«Іди, сину, іди, сину, пріч од мене,
Нехай тебе москаль возьме, нехай тебе москаль возьме».

«Піду, мати, москаль мене добре знає,
Давно уже підмовляє, давно мене підмовляє».

У москаля, у москаля добре жити,
Будем татар, турків бити, будем татар, турків бити».

Так і я з чорноморцями буду тетерю їсти, горілку пити, люльку курити і черкес бити. Тільки там треба утаїти, що я письменний: у них, кажуть, із розумом не треба висоватись; та се невелика штука. І дурнем не трудно прикинутись.

Явление 2

Петро и Микола.

Петро (выходит на сцену и, не видя Миколы, поет).

№ 13

Сонце низенько,
Вечір близенько,
Спішу до тебе,
Лечу до тебе,
Моє серденько!

Ти обіщалась
Мене вік любити,
Ні з ким не знаться
І всіх цураться,
А для мене жити.
Серденько моє,
Колись ми обоє
Любились вірно,
Чесно, примірно
І жили в покої.
Ой, як я прийду,
Тебе не застану,
Згорну я рученьки
Згорну я білії
Та й нежив стану...

Микола (*в сторону*). Се не із нашого села і вовся мені незнакомий.

Петро (*в сторону*). Яке се село? Воно мені не в приміту.

Микола (*подходя к Петру*). Здоров, пане брате! Ти, здається, не тутешній.

Петро. Ні, пане брате.

Микола. Відкіль же ти?

Петро. Я?... (*С улыбкою.*) Не знаю, як би тобі і сказати – відкіль хочеш...

Микола. Та уже ж ти не забув хоть того міста, де родився?

Петро. О, запевне не забув, бо і вовся не знаю.

Микола. Та що ж ти за чоловік?

Петро. Як бачиш: бурлака на світі; тиняюсь од села до села, а тепер іду в Полтаву.

Микола. Може, у тебе родичі єсть в Полтаві або знакомі?

Петро. Нема у мене ні родичів, ні знакомих. Які будуть знакомі або родичі у сироти?

Микола. Так ти, бачу, такий, як і я – безпритульний.

Петро. Нема у мене ні кола, ні двора: весь тут.

Микола. О братику (*берет Петра за руку*). Знаю я добре, як тяжко бути сиротою і не мати містечка, де б голову приклонити.

Петро. Правда твоя, брате; но я, благодареніє Богу, до сього часу прожив так на світі, що ніхто нічим мене не уразить. Не знаю, чи моя одинакова доля з тобою, чи од того, що і ти чесний парубок, серце моє до тебе склоняється, як до рідного брата. Будь моїм приятелем...

Явление 3

Те же и возный выходит от Терпилихи с перевязанною рукою шелковым платком. Выборный – в белом рушнике через плечо, каковые дают в Малороссии старостам при сватанье.

Возный выходит вперед и прохаживается впоперечь сцены с довольною миною.

Микола и Петро стоят в стороне поотдаль, а выборный громко говорит в дверь Терпилихи.

Выборный. Та ну-бо, Борисе, іди з нами! Мені до тебе діло єсть.

Терпилиха (*в своей хате*). Дайте йому покой, пане виборний! Нехай трохи прочумається.

Выборный. Та надворі швидше провітриться.

Терпилиха. В хаті лучче: тут ніхто не побачить і не осудить.

Выборный. За всі голови! (*Отходит от двери.*) Не стидно, хоть на сватанні і через край смикнув окаянної варенухи. (*Увидя Миколу.*) Здоров, Миколо! Що ти тут робиш? Давно вернувся із города?

Возный. Не обрїтається лі в городі новинок каких курйозних?

Выборный. Адже ти був на базарі – що там чути?

Микола. Не чув, далебі, нічого. Та в городі тепер не до новин; там так старі дома ламають, та улиці застроюють новими домами, та кришки красять, та якісь пішоходи роблять, щоб в грязь добре, бач, ходити було пішки, що аж дивитись мило.

Возный. Дивитись мило, а слухати, що міщанство і купечество говорить, чи мило, чи ні?

Выборный. А що ж вони будуть говорити? Не тепер же та й не од себе видумали таку перестройку города. Кто ж виноват безпечним людям, що не запаслися задалегідь деревом, досками і дранню. Од того і тяжко. Ви думаєте, весело і старшині принуждати других виконати те, що їм велять. Та що ж робить, нігде дітись, коли треба управлятись.

Возный. Що правда, то правда; трохи крутенько загалили, так і те ж треба сказати, що всякий господар для себе ж і стріить.

Микола. Інші хати такі були, що якби не веліли порозламовати, то б од вітру самі попадали і подавили б своїх хазяїнів. Коли прислухатись, хто більше гримає на сю перестройку, то одні тузи, багаті. А середнього розбору мовча строять. Да уже ж і город буде, мов мак цвіте! Якби покойні шведи, що згинули під Полтавою, повставали, то б тепер не пізнали Полтави!

Возный. По крайній мірі – тее-то як його – чи не чути чого об обидах, спорах і грабежах і – тее-то як його – о жалобах і позвах?

Выборный. Та що його питати: він по городу гав ловив та витрішки продавав... (*К Миколу.*) Чом ти, йолопе, не кланяєшся пану возному та не поздоровиш його? Адже бачиш – він заручився.

Микола. Поздоровляю вас, добродію... А з ким же Бог привів?

Возный. З найкращою зо всього села і всіх прикосновенних околиць дівицею.

Выборный. Не скажемо, нехай кортить! (*Отходя.*) А се що за парубок?

Микола. Се мій знакомий; іде із Коломака в Полтаву на заробіток.

Возный. Хіба-разві – тее-то як його – із Коломака через наше село дорога в город?
Петро. Я нарощне прийшов сюда з ним побачитись.
Выборный и возный уходят.

Явление 4

Петро и Микола.

Петро. Се старший в вашім селі?

Микола. Який чорт; він живе тільки тут; бач, возний – так і бундючиться, що помазався паном. Юриста завзятий і хапун такий, що із рідного батька злупить!

Петро. А то, другий?

Микола. То виборний Макогоненко; чоловічок і добрий був би, так біда – хитрий, як лисиця, і на всі сторони мотається; де не посій, там і уродиться, і уже де і чорт не зможе, то пошли Макогоненка, зараз докаже.

Петро. Так він штука! Кого ж вони висватали?

Микола. Я догадуюсь; тут живе одна бідна вдова з дочкою, то, мабуть, на Наталці возний засватався, бо до неї багато женихів залицялись.

Петро (*в сторону*). На Наталці!.. (*Успокоюсь.*) Но Наталка не одна на світі. (*К Миколі.*) Так, видно, Наталка багата, хороша і розумна?

Микола. Правда, хороша і розумна, а до того і добра; тільки не багата. Вони недавно тут поселились і дуже бідно живуть. Я далекий їх родич і знаю їх бідне поживання.

Петро. Де ж вони перше жили?

Микола. В Полтаві.

Петро (*с ужасом*). В Полтаві!..

Микола. Чого ж ти не своїм голосом крикнув?

Петро. Миколо, братику мій рідний! Скажи по правді: чи давно уже Наталка з матір'ю тут живуть і як вони прозиваються?

Микола. Як тут вони живуть... (*Говорит протяжно, как будто в мыслях рассчитывает время.*) Четвертий уже год. Вони оставили Полтаву зараз по смерті Наталчиного батька.

Петро (*вскрикивает*). Так він умер!

Микола. Що з тобою робиться?

Петро. Нічого, нічого... Скажи, будь ласкав, як вони прозиваються?

Микола. Стара прозивається Терпилиха Горпина, а дочка – Наталка.

Петро всплескивает руками, закрывает ими лицо, опускает голову и стоит неподвижно.

Микола (*бьет себя по лбу и делает знак, как будто что-то отгадал, и говорит*). Я не знаю, хто ти, і тепер не питаюся, тільки послухай:

№ 14

Вітер віє горою,
Любивсь Петрусь зо мною,

Ой, лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус!

Полюбила Петруся

І сказати боюся,

Ой, лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус!

А за того Петруся
Била мене матуся,

Ой, лихо, не Петрусь...

Де ж блукає мій Петрусь,
Що і досі не вернувсь?

Ой, лихо, не Петрусь...

Я хоть дівка молода,
Та вже знаю, що біда.

Ой, лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус!

А що, може, не одгадав? (*Обнімає Петра.*)

Петро. Так, угадав!.. Я – той нещасний Петро, якому Наталка припівала сю пісню, якого вона любила і обіщала до смерті не забути, а тепер...

Микола. Що ж тепер? Іще ми нічого не знаємо, може, і не її засватали.

Петро. Но серце моє замирає, начувається для себе великого горя. Братику Миколо, ти говорив мені, що ти їх родич, чи не можна тобі довідатися о сватанні Наталки? Нехай буду знати свою долю.

Микола. Чому ж не можна? Коли хочеш, я зараз піду і все розвідаю. Та скажи мені, чи говорити Наталці, що ти тут?

Петро. Коли вона свободна, то скажи за мене, а коли заручена, то краще не говори. Нехай один буду я горювати і сохнути з печалі. Нащо їй вспоминати об тім, якого так легко забула!

Микола. Стережись, Петре, нарікати на Наталку. Скільки я знаю її, то вона не од того іде за возного, що тебе забула. Подожди ж мене тут. (*Уходить к Терпилихе.*)

Явление 5

Петро (*один*). Чотири годи уже, як розлучили мене з Наталкою. Я бідний був тогді і любив Наталку без всякої надєжди. Тепер, наживши кровавим потом копійку, спішив, щоб багатому Терпилові показатись годним його дочки; но вмісто багатого батька найшов мать і дочку в бідності і без поміщі. Все здається, близило мене до щастя, но, як на те, треба ж опізнитись одним днем, щоб горювати во всю жизнь! Кого безталання нападе, тому нема ні в чім удачі. Правду в тій пісні сказано, що сусідові все удається, всі його люблять, всі до його липнуть, а другому все як одрізано. (*Поет.*)

№ 15

У сусіда хата біла,
У сусіда жінка мила,
А у мене ні хатинки,
Нема щастя ані жінки.

За сусідом молодиці,
За сусідом і вдовиці,
І дівчата поглядають, —
Всі сусіда полюбують.

Сосід ранше мене сіє, —
У сусіда зеленіє,
А у мене не орано
І нічого не сіяно.

Всі сусіда вихваляють,
Всі сусіда поважаюсь;
А я марно часи трачу,
Один в світі – тільки плачу.

Во время пения Макогоненко выходит на сцену, слушает и по окончании подходит к Петру и говорит.

Явление 6

Петро и выборный.

Выборный. Ти, небоже, і співака добрий.

Петро. Не так, щоб дуже – от аби-то.

Выборный. Скажи ж мені, відкіль ти ідеш, куда і що ти за чоловік?

Петро. Я собі бурлака; шукаю роботи по всіх усядах і тепер іду в Полтаву.

Выборный. Де ж ти бував, що ти видав і що чував?

Петро. Довго буде все розказовати. Був я і у моря; був на Дону, був на лінії, заходив і в Харков.

Выборный. І в Харкові був? Лепський то десь город?

Петро. Гарний город; там всього доброго єсть, я і в театрі був.

Выборный. Де? В театрі? А що се таке театр, город чи містечко?

Петро. Ні, се не город і не містечко, а в городі вистроєний великий будинок. Туда ввечері з'їжджаються пани і сходяться всякі люди, хто заплатити може, і дивляться на комедію.

Выборный. На комедію (*знак удивления*). Ти ж бачив, пане брате, сю комедію, яка вона?

Петро. І не раз бачив. Се таке диво – як побачиш раз, то і вдруге схочеться.

Явление 7

Те же и возный.

Возный. Що ти тут, старосто мій, – тее-то як його – розглагольствуєш з пришельцем?

Выборный. Та тут диво, добродію; сей парняга був у театрі та бачив і комедію і зачав було мені розказовати, яка вона, та ви перебили.

Возный. Комедія, сиріч, лицедійство. (*К Петру.*) Продолжай, вашець...

Петро. На комедії одні виходять – поговорять, поговорять та й підуть; другі вийдуть – те ж роблять; деколи під музику співають, сміються, плачуть, лаються, б'ються, стріляються, колються і умирають.

Выборный. Так таке то комедія? Єсть же на що дивитись, коли люди убиваються до смерті; нехай їй всячина!..

Возный. Они не убиваються і не умирають – тес-то як його – наосяще, а тільки так удають іскусно і прикидаються мертвими. О, якби справді убивалися, то б було за що гроші заплатити!

Выборный. Так се тільки гроші видурюють! Скажи ж, братику, яке тобі лучче всіх полюбилось, як каже пан возний, лицемірство?

Возный. Не лицемірство, а лицедійство.

Выборный. Ну, ну! Лицедійство...

Петро. Мені полюбилась наша малоросійська комедія; там була Маруся, був Климовський, Прудиус і Грицько.

Выборный. Розкажи ж мені, що вони робили, що говорили.

Петро. Співали московські пісні на наш голос, Климовський танцював з москалем. А що говорили, то трудно розібрати, бо сю штуку написав москаль по-нашому і дуже поперевертав слова.

Выборный. Москаль? Нічого ж і говорити! Мабуть, вельми нашкодив і наколотив гороху з капустою.

Петро. Климовський був письменний, компоновав пісні і був виборний козак: служив в полку пана Кочубея на баталії з шведами під нашою Полтавою.

Возный. В полку пана Кочубея? Но в славній полтавській времена – тес-то як його – Кочубей не бил полковником і полка не імів; ібо і пострадавший от ізверга Мазепи за вірность к государю і отечеству Василий Леонтьевич Кочубей бил генеральним суддею, а не полковником.

Выборный. Так се так не во гнів сказати: буки-барабан-башта, шануючи Бога і вас.

Возный. Великая неправда виставлена пред очі публичності. За сіє малоросійська літопись вправі припозвать сочинителя позвом к отвітѹ.

Петро. Там і Іскру почитують.

Возный. Іскра, шурин Кочубея, бил полковником полтавським і пострадал вмісті з Кочубеем, мало не за год до Полтавської баталії; то думать треба, що і полк не єму принадлежал во врем'я сраженія при Полтаві.

Петро. Там Прудиуса і писаря його Грицька дуже бридко виставлено, що нібито царську казну затаїли.

Возный. О, се діло возмoжне і за се сердиться не треба. В сім'ї не без виродка – тес-то як його. Хіба єсть яка земля, праведними Іовами населена? Два плута в селі і селу безчестя не роблять, а не тільки цілому краєві.

Выборный. От то тільки нечепурно, що москаль взявся по-нашому і про нас писати, не бачивши зроду ні краю і не знавши обичаїв і повір'я нашого. Коли не піп...

Возный (*перебивая*). Полно, довольно, годі, буде балакати. Тобі яке діло до чужого хисту? Ходім лиш до будущей моєї тещі. (*Уходят.*)

Явление 8

Петро (*один*). Горько мені слухати, що Терпилиху зовуть другий, а не я, тещею. Так Наталка не моя? Наталка, которую я любив більше всього на світі; для котрої одважовав жизнь свою на всі біди, для котрої стогнав під тяжкою роботою, для котрої скитався на чужині і зароблену копійку збивав докупити, щоб розбагатіть і назвать Наталку своєю вічно!

І коли сам Бог благословив мої труди, Наталка тогді достається другому! О злая моя доле!
Чом ти не така, як других? (Поет.)

№ 16

Та йшов козак з Дону, та з Дону додому,
Та з Дону додому, та сів над водою.

Сівши над водою, проклинає долю:
Ой доле, ти, доле, доле моя злая!

Доле моя злая, чом ти не така!
Чом ти не така, як доля чужая?

Другим даєш лишне, мене ж обижаєш,
І що мені миле, і те однімаєш.

Не спасибі долі, коли козак в полі,
Бо коли він в полі, тогді він на волі.

Ой, коли б ти, доле, вийшла ко мні в поле,
Тогді б ти згадала, кого обижала.

Явление 9

Петро и Микола.

Петро. А що, Миколо! яка чутка?

Микола. Не успів нічого і спитати. Лихий приніс возного з виборним. Та тобі б треба притаїтись де-небудь. Наталка обіщала на час сюда вийти.

Петро. Як я удержусь не показатись, коли побачу свою милу?

Микола. Я кликну тебе, коли треба буде.

Петро прячется.

Явление 10

Микола и Наталка.

Наталка (*выходя поспешно*). Що ти хотів сказати мені Миколо? Говори швидше, бо за мною зараз збігаються.

Микола. Нічого. Я хотів спитати тебе, чи ти справді посватана за возного?

Наталка (*печально*). Посватана... Що ж робить, не можна більше сопротивлятися матері. Я і так скільки одвильовалася і всякий раз убивала її своїм одказом.

Микола. Ну, що ж? Возний – не взяв його враг – завидний жених. Не бійсь, полюбитись, а може, і полюбивсь уже?

Наталка (*с упрехом*). Миколо, Миколо! Не гріх тобі тепер надо мною сміятись! Чи можна мені полюбити возного або кого другого, коли я люблю одного Петра. О, коли б ти знав його, пожалів би і мене, і його.

Микола. Петра? (*Поет.*)

Що за того Петруся
Била мене матуся.

Ой, лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус.

Наталка (*заплакав*). Що ти мені згадав! Ти роздираєш моє серце. О, я бідна! (*Помолчав, указує на реку.*) Бачиш Ворскло?... Або там, або ні за ким.

Микола (*показує в ту сторону, куди спрятався Петро*). Бачиш ту сторону? Отже, і в Ворсклі не будеш, і журитись перестанеш.

Наталка. Ти, мені здається, побувавши довго в городі, ошалів і совсім не тим став, що був.

Микола. Коли хочеш, то я так зроблю, що і ти не та будеш, що тепер.

Наталка. Ти чорт знаєш що верзеш, піду лучче додому. (*Хочет уйти.*)

Микола (*удерживає*). Пожди, одно слово вислухай, та й одв'яжись од мене.

Наталка. Говори ж – що таке?

Микола. Хочеш бачити Петра?

Наталка. Що ти? Перехрестись! Де б то він взявся?

Микола. Він тут, та боїться показатись тобі, потому що ти посватана за возного.

Наталка. Чого ж йому боятись? Нам не гріх побачитись, я іще не вінчана... Та ти обманюєш!..

Микола. Не обманюю – приглядайся! Петре, явись!

Наталка при появленні Петра вскрикиває: «Петро!» Петро вскрикує: «Наталка!», оба стремятся друг к другу, обнимаются.

Немая сцена.

Микола (*поет*).

Поблукавши, мій Петрусь
До мене оп'ять вернувсь.
Ой, лихо, не Петрусь,
Лице біле, чорний ус.

Петро. Наталко! В який час тебе я зустрічаю!.. І для того тільки побачились, щоб навіки розлучитись.

Наталка. О Петре! Скільки сльоз вилила я за тобою. Я знаю тебе і затим не питаюся, чи іще ти любиш мене, а за себе – божусь...

Микола (*перебиває*). Об любові поговорите другим разом, ліпшим часом; а тепер поговоріте, як з возним розв'язатись.

Наталка. Не довго з ним розв'язатись: не хочу, не піду, та й кінці в воду!

Петро. Чи добре так буде? Твоя мати...

Наталка (*перебиває*). Мати моя хотіла, щоб я за возного вийшла замуж затим, що тебе не було. А коли ти прийшов, то возний мусить одступитися.

Петро. Возний – пан, чиновний і багатий, а я не маю нічого. Вам з матір'ю треба подпори і зашити, а я через себе ворогів вам прибавлю, а не помощ подам.

Наталка. Петре! Не так ти думав, як одходив!

Петро. Я одинаковий, як тогді був, так і тепер, і скажу тобі, що і мати твоя не согласиться проміняти багатого зятя на бідного.

Микола. Трохи Петро неправду говорить.

Наталка. Одгадую своє нещастя! Петро більше не любить мене і йому нужди мало, хочь би я і пропала. От яка тепер правда на світі!

№ 17

Наталка.

Підеш, Петре, до тієї, яку тепер любиш,
Перед нею мене, бідну, за любов осудиш.

Петро.

Я другої не полюбив і любить не буду,
Тебе ж, моє серденьтко, по смерть не забуду.

Оба вмістє.

Наталка.

Коли б любив по-прежньому,
То б не мав цураться;
Не попустив свою милу
Другому достаться.

Петро.

Люблю тебе по-прежньому,
Не думав цураться;
Не попущу мою милу
Другому достаться.

Наталка.

Я жизнь свою ненавиджу, з серцем не зладію,
Коли Петро мій не буде, то смерть заподію.

Петро.

Коли вірно Петра любиш, так живи для його,
Молись Богу, моя мила, не страшись нікого.

Оба.

Бог поможе серцям вірним пережити муки;
Душі наші з'єдинились, з'єдинить і руки.

Микола. Так, Наталко! Молись Богу і надійся од його всього доброго. Бог так зробить, що ви обоє незчуетесь, як і щастя на вашій стороні буде.

Наталка. Я давно уже поклялась і тепер клянусь, що крім Петра ні за ким не буду. У мене рідна мати – не мачуха, не схоче своєї дитини погубити.

Петро. Дай Боже, щоб її природна доброта взяла верх над приманою багатого зятя.

Наталка. Петре! Любиш ти мене?

Петро. Ти все-таки не довіряєш? Люблю тебе більше, як самого себе.

Наталка. Дай же мені свою руку! (*Взявши руки.*) Будь же бодрим і мені вірним, а я навік твоя.

Микола. Ай Наталка! Ай Полтавка! От дівка, що і на краю пропасті не тільки не здригнулась, но і другого піддержує. (*К Наталке.*) За се заспіваю тобі пісню про Ворскло, щоб ти не важилась його прославляти собою, воно і без тебе славне. (*Поет.*)

№ 18

Ворскло річка
Невеличка,
Тече здавна,
Дуже славна
Не водою, а войною,
Де швед поліг головою.

Ворскло зріло
Славне діло:
Як цар білий,
Мудрий, смілий,
Побив шведську вражу силу
І насипав їм могилу.

Козаченьки
З москалями
Потішились
Над врагами,
Добре бившись за Полтаву
Всій Росії в вічну славу!

Петро. Отже ідуть...

Микола. Кріпись, Петре, і ти, Наталко!.. Наступає хмара, і буде великий грім.

Явление 11

Те же, возный, выборный и Терпилиха.

Выборный. Що ви тут так довго роздабарюєте?

Возный. О чем ви – теє-то як його – бесідуєте?

Терпилиха (*увидя Петра*). Ох, мені лихо!

Наталка. Чого ви лякаєтесь, мамо? Се Петро.

Терпилиха. Свят, свят, свят! Відкіль він взявся? Се мара!

Петро. Ні, се не мара, а се я – Петро, і тілом, і душею.

Возный (*к выборному*). Що се за Петро?

Выборный. Се, мабуть, той, що я вам говорив, Наталчин любезний, пройдисвіт, ланець.

Возный (к *Петру*). Так ти, вашець, Петро? Чи не можна б – тее-то як його – убиратись своєю дорогою, бо ти, кажеться, бачиться, видиться, здається, меж нами лишній.

Наталка. Почому ж він лишній?

Терпилиха. І відомо – лишній, коли не в час пришов хати холодити.

Петро. Я вам ні в чім не помішаю, кінчайте з Богом те, що начали.

Наталка. Не так-то легко можна окончити те, що вони начали.

Возный. А по какой би то такой резонной причині?

Наталка. А по такій причині: коли Петро мій вернувся, то я не ваша, добродію.

Возный. Однако ж, вашеці проше, ви рушники подавали, сиріч – тее-то як його – ти одружилася зо мною.

Наталка. Далеко іще до того, щоб я з вами одружилася! Рушники нічого не значать.

Возный (к *Терпилихе*). Не прогнівайся, стара. Дочка твоя – тее-то як його – нарушаєть узаконенний порядок. А понеже рушники і шовковая хустка суть доказательства добровольного і непринужденного ея согласія бити моєю сожительницею, то в таковом припадкі станете пред суд, заплатите пеню і посидите на вежі.

Выборный. О, так! так! Зараз до волосного правленія та і в колоду.

Терпилиха (*со страхом*). Батечки мої, умиласердітесь! Я не одступаю од свого слова. Що хочете робіте з Петром, а Наталку, про мене, зв'яжіте і до вінця ведіте.

Наталка. Не докажуть вони сього. Петро нічого не виноват, а я сама не хочу за пана возного: до сього силою ніхто мене не принудить. І коли на те іде, так знайте, що я вічно одрікаюсь од Петра і за возним ніколи не буду.

Микола. Що то тепер скажуть?

Выборный. От вам і Полтавка! Люблю за обичай!

Терпилиха. Вислухайте мене, мої рідні! Дочка моя до сього часу не була такою упрямою і смілою; а як прийшов сей (*указывает на Петра*) шибеник, пройдисвіт, то і Наталка обезуміла і зробилась такою, як бачите. Коли ви не випровадите відсіль сього голодрабця, то я не ручаюсь, щоб вона і мене послухала.

Возный и выборный (*вместе*). Вон, розбишако, із нашого села зараз... І щоб твій і дух не пах! А коли волею не підеш, то туди заправторимо, де козам роги правлять.

Терпилиха. Зслизни, маро!

Петро. Утихомиртесь на час і вислухайте мене: що ми любились з Наталкою, про те і Богу, і людям ізвісно; но щоб я Наталку одговорював іти замуж за пана возного, научав дочку не слухати матері і поселяв несогласіє в сім'ї – нехай мене Бог накаже! Наталко, покорися своїй долі, послухай матері, полюби пана возного і забудь мене навіки! (*Отворачивается и утирает слезы. Все показывают вид участия в горести Петра, даже и возный.*)

Терпилиха (*в сторону*). Добрий Петро! Серце моє против волі за його вступається!

Наталка плачет, возный рассуждает.

Выборный. Що не говори, а мені жаль його.

Микола. На чім то все се окошиться?

Возный (*Петру*). Ти, вашець, – тее-то як його – куда тепер помандруєш?

Петро. Я ішов в Полтаву, но тепер піду так, щоб ніколи сюда не вертатись... Іще пару слов скажу Наталці. Наталко! Я через тебе оставив Полтаву і для тебе в дальніх сторонах трудився чотири годи; ми з тобою вирости і згодовалися вкупі у твоєї матері, ніхто не воспретить мені почитати тебе своєю сестрою. Що я нажив – все твоє: на, возьми! (*Вынимает из-за пазухи завернутые в лубки деньги.*) Щоб пан возний ніколи не попрекнув тебе, що взяв бідну і на тебе іздержався. Прощай! Шануй матір нашу, люби свого судженого, а за мене одправ панахиду.

Наталка. Петре! Нещастя моє не таке, щоб грішми можна од його одкупитися: воно тут! (*Показывает на сердце.*) Не треба мені грошей твоїх. Вони мені не допоможуть. Но бідою

нашою не потішаться вороги наші... І моїй житні кінець недалеко... (*Склоняється на плечо Петру.*)

Терпилиха (*подбегает и обнимает Петра*). Петре!

Наталка (*обнимая Петра, говорит матери*). Мамо! Кого ми теряємо!

Микола (*выборному*). А тобі як він здається?

Выборный. Такого чоловіка, як Петро, я зроду не бачив!

Возный (*вышел вперед на сцену*). Размишлял я предовольно, і нашел, что великодуш-
ной поступок всякої страсті в нас пересиливаєть. Я – возний і признаюсь, что от рожденія
моего расположен к добрим ділам; но, за недосужностію по должності і за другими клопо-
тами, доселі ні одного не зділал. Поступок Петра, толіко усердний і без примісу ухищренія,
подвигаєть мене на нижеслідующее... (*К Терпилихе.*) Ветхая деньми! благословиши лі на
благое діло?

Терпилиха. Воля ваша, добродію! Що не зробите, все буде хороше: ви у нас пан пись-
менный.

Возный. Добрий Петре і бойкая Наталко! Приступіте до мене! (*Берет их за руки, под-
водит к матери и говорит.*) Благослови дітей своїх щастям і здоров'ям. Я одказуюсь од
Наталки і уступаю Петру во вічне і потомственное владініє з тим, щоб зробив її благопо-
лучною. (*К зрителям.*) Посліку же я – возний, то по привілегії, Статутом мні наданой, запо-
відаю всім: «Где два б'ються – третій не мішайсь!» і твердо пам'ятувать, що насильно милим
не будеш.

Петро и Наталка (*когда возный говорит к зрителям, обнимают мать, а по окончании
говорят*). Мати наша рідная, благослови нас!

Терпилиха. Бог з'єднаєть вас чудом, нехай вас і благословить своєю благостію...

Микола. От такі-то наші полтавці! Коли діло піде, щоб добро зробити, то один перед
другим хватаються.

Выборный. Наталка – по всьому полтавка, Петро – полтавець, та й возний, здається,
не з другою губернію.

Петро. Наталко! Тепер ми ніколи не розлучимся. Бог нам поміг перенести біди і
напасті, він допоможе нам вірною любовію і порядочною житнію бути приміром для других і
заслужить прозвище добрих полтавців. Заспівай же, коли не забула, свою пісню, що я най-
більше люблю.

Наталка. Коли кого любиш, того нічого не забудеш.

№ 19

Ой я дівчина Полтавка,
А зовуть мене Наталка:

Дівка проста, не красива,
З добрим серцем, не спесива.

Коло мене хлопці в'ються
І за мене часто б'ються,

Но я люблю Петра дуже,
А до других мні байдуже.

Мої подруги пустують

І зо всякими жартують,
А я без Петра скучаю
І веселості не знаю.

Я з Петром моїм щаслива,
І весела, і жартлива,

Я Петра люблю душею,
Він один владієть нею.

Хор

Начинаймо веселиться,
Час нам сльози осушити;
Доки лиха нам страшиться,
Не до смерті ж в горі жити.

Нехай злії одні плачуть,
Бо недобре замишляють;
А полтавці добрі скачуть,
Не на зло другим гуляють.

Коли хочеш бути щасливим,
То на Бога полагайся;
Перенось все терпеливо
І на бідних оглядайся.

Григорій Квітка-основ'яненко Сватання на Гончарівці

Малороссийская опера в трех действиях

Действующие лица:

Прокип Шкурат – обыватель из-за Лопани.
Одарка – жена его.
Уляна – дочь их.
Олексий – помещичий крестьянин.
Павло Кандзюба – обыватель из-за Харькова.
Стецько – сын его.
Осип Скорик – отставной солдат.
Тымиш – обыватель из Заиковки.
Девки, подруги Уляны.

Действие в городе, на Гончаровке.

Действие первое

Улиця на Гончаровке. Вдали видна Холодная гора.

Явление первое

Прокіп (*в расхмель, выходит из своего двора без пояса и шапки, свиту несет на плече и поет*):

Спить жінка, не чує,
Що мужик її мандрує.
Спи, жінко, спи!
Я тим часом одягнуся
Та на вольну заберуся,
А ти, жінко, спи!
Хоч немає ні алтина,
Відвічатиме свитина,
А ти, жінко, спи!
Як заставлю я свитину,
То і вип'ю четвертину,
А ти, жінко, спи!
О, та мудра ж і сивуха!
А ти, жінко, псяюха,
Спи кріпко, спи!
Як уволю я нап'юся,
Чорта й жінки не боюся, —
Нехай вона спить!

(*Крадется через театр.*)

Одарка (*выходит из избы, не выходя со двора*). А куди-то вже потяг, йолопе? Чи то вп'ять на вольну? Вернися лишень сюди!

Прокіп (*с неудовольствием, в сторону*). От чортова доглядачка! Таки і вздріла! (*Кричит ей с досадою*.) Чого там вертатися? Ніколи!

Одарка. Яке там ніколи припало? Вернися, бузовіре! (*Он ее не слушает, она ему грозит кулаками.*) Вернись, кажу тобі, вернись! Чи хоч, щоб за патли вп'ять притягла? (*Он хочет идти; она, разозлясь, выбегает из-за ворот и кричит.*) Вернись, вернись, вернись!

Прокіп (*с досадою возвращается*). Т'адже і вернувсь! Ну, чого там так пильно припало?

Одарка. А кажи, куди було помандрував?

Прокіп (*все с сердцем*). Та де тобі помандрував? Тільки хотів було йти до шевця, щоб чобіт залатав.

Одарка. Яке тепер латання? Неділенька свята; забув еси, католиче? Чи з глузду спився? Ще добрі люди і з церков не повиходили, а ти вже і на вольну швандяв! Знаю я тебе! оце було б так, як позавчора: п'ятінка свята, люди ні рісочки у рот не беруть, а він на вольній, та так впився, що не зміг і додому дійти. Ввалився у провалля оттам на Холодній горі та й спав цілу ніч. Ще то навдивовижу, як тебе москалі не обідрали? Чи то ж не сором? Гай, гай! Побила мене лиха година та нещаслива! Занапастила я свою головоньку з таким п'яницею! Тільки б йому по вольним і шляться!..

Прокіп. Оттак пак! А чому вольну зробили далеко? Постановили б її ось тут, на нашій вулиці, так би я випив та й додому потрапив би, а то біда! Ідеш, ідеш, поки до тієї вольної дійдеш!

Одарка. А, дурний та божевільний! А про те не кажуть, що нащо б то пити? Ось коли б кабатчики та відмежували б геть по Залютин, то-то б я спасибі сказала!

Прокіп. Холодком і туди недалеко. Аби б туди дійти, а то й байдуже!

Одарка. Бач, п'яниці море по коліно! Він знай своє товче! Я тобі кажу, нащо ти п'єш? Чи мало ти худоби пропив? Був хазяїн як хазяїн; були волики, була й коровка. Була й одежа, неначе у якого міщанина; усе позбував, усе попропивав, звівся нінащо. Одним одна свитина, а пояса і шапки катма!

Прокіп. Брешеш-бо, не усе попропивав: шапка і тепер цілісінька у тебе у скрині, а пояс застановив.

Одарка. А бодай тебе заставляла трясця та болячка! Нащо ти заставляв?

Прокіп. Оттак пак! Чи я ж винен, коли шинкар у борг не дає?

Одарка. Та нащо ти п'єш?

Прокіп. Але, нащо! Шинкар дуже до мене добрий, хоч опівночі прийду, то й відчиня; та таки і горілка не розведена. Вже пак до кабатчиків не піду. Та нащо і горілку вигадали, коли її не пити? Якби її не було на світі, то я б і не пив. Тоді б послушав тебе.

Одарка. Ох, моя головонька бідна! Що мені з п'яницею робити? Усе одно товче: усе пить та пить. А за що вже й пити? Коли б не своїми бубликами торгувала, то досі усі б з голоду попухли! Який мене гаспид поніс за сього п'яницю? – Була козир-дівка: чи на вулиці, чи у танцях, чи в дружках, чи у колядці, – усім була голова; на жарти, на скоки, – усім була приводниця! А й казала покійній матері: «Не віддавай мене, мамо, за мужика, за хлібороба, я собі дівка не проста: мій дідусь та був на Іванівці попом; та його мати – що вона протів мене? Вона сластьоним торгувала, а я собі бублейниця, та ще й перва по базарю. Старша сестра за школяром, може, й за мене лучиться панич з правління». Так-таки іди та іди! От же і пішла; от і живу! Люди у щасті та у багатстві і не чують, як живуть; а я занастила себе. Де мої молодії літа? Де моя дівочая краса? Усе заїв оцей п'яниця, шибеник, харцизяка, воло... (Увидев, что Прокіп между тем все тихо пробирался и чуть было не ушел, бежит за ним.) А куди-то, куди? Тривай лишень! (Тауцит его из-за кулис за чуб.) Ось так же, коли честю не слухав.

ДУЕТ

Одарка.

Чи я ж тобі не говорила?
Чи я ж тобі та не веліла?
Щоб ти дома сидів
І на вольну не ходив?

Прокіп (кланяясь).

Ой ти, жінко моя!
Ти, голубко моя!
Пусти ж мене прогулятись,
Коли ласка твоя!

Одарка (толкая его во двор и затворяя ворота).

Ой, тут гуляй, мій миленький!
Мов той цуцик кривенький,
Сиди там, пропадай
І нікуди не втікай!

Прокіп (*из-за ворот*).

Та тут же я скучатиму,
Усім, усім казатиму:
Була жінка мужика,
Була, була і товкла!

(*Вместе.*)

Не брешу я, не брешу:
Була жінка і товкла!
Брешеш, брешеш,
песька донько,
Була мене і товкла.

Одарка.

Брешеш, брешеш, вражий сину!
Я не була, не товкла.
Потягла я за чуприну,
Тільки страху задала.

Одарка. Сиди, сиди собі там, мандрований цуцику! Та й гляди: ось тільки хоч ногою вийдеш, то не побоюся гріха, битиму, кажу тобі, що битиму. Коли б мені знати, як то у панів бува? Адже розказувала клюшниця отого пана, що у великих хоромах з зеленим верхом живе, так, каже, пані так над паном вередує, що і крий Боже! І чого б то ні забажала, – чи мочених кисличок, чи німецьких медяничків, чи якої хустки або одежі, то усе і є: хоч опівночі забажа чого, то усе їй і поставля, і без її волі з хати не іде. Через що-небудь же вона так їм овладала? Вже ж не приходитьсь жінці мужика бити; хіба у панів така мода? А дуже б добре було, якби ми по-панськи вередували над мужиками!

Явление второе

Те же и Кандзюба.

Кандзюба. Дай Боже день добрий! З неділею будьте здорові.

Одарка. Спасибі, будьте і ви здорові. Як ся маєте?

Кандзюба. Та до якого часу, ще б то і не теє.

Одарка. А ваші за-харківці, чи усі живі?

Кандзюба. Та вже нашим за-харківцям така прийшла біда, що й сказати не можна.

Одарка. А що там за біда?

Кандзюба. Там таких салдатів найшло, що й сказати не можна! Таки що вулиця, то й салдат на квартирі. Видимо-невидимо! Аж тридцятєро їх, кажуть, прийшло. Така біда! – А старий ваш дома?

Одарка. Та через силу дома. Оце тільки спинила мандрувати.

Кандзюба. А куди ж то?

Одарка. Та ви знаєте його натуру? Йому ні празника, ні неділеньки; усе б йому швань-
дять по шинкам.

Кандзюба. Ось, знаєте, що я вам посовітую: така була в мене перша жінка, п'яниця
непросипенна. От же я її і повіз до знахура; він і дав їй якоїсь води, та й побожився, що
вже, каже, не буде більш пити. Що ж? мабуть би, і перестала, та не до горілки їй було; пробі
кричала, що у животі пече, та до вечора і вмерла. Ось повезіте лишень і ви по знахурам, то
й вам таке щастя буде.

Одарка. Та я ж возила, і де то вже не була! Була і у Тишках, була і у Деркачах, об правій
середі аж у Водолагу їздила; так що ж? Усі ув один голос кажуть: «Починено та й починено».
Та, спасибі, вже у Острроверхівці ворожка, так та заочі відгадала; каже, що любощів давано,
та, не вміючи, переборщили. А хто ж то й дав, так навдивовижу! Каже, дала йому чорнява
молодиця, а в неї хата з немазаним верхом. От як ув око уліпила! Чи знаєте Грициху, старого
Пискавки невістку? Вона, вона йому починила! Адже ж сама чорнява, та й верх на хаті нема-
заний. Я ще її, падлюку, буду позивати, щоб не відбивала мужика. – Ну, одже ж то ворожка і
дала мені зілля та й каже: «Звари та й дай йому якраз на молодика, у глуху північ, як перші
півні заспівають», а я, собі на лихо, чи проспала, чи так на мене наслано, що перших півнів не
почула та дала, як другі заспівали. Що ж: як випив, як зскоче, як дерне з хати, та на вулицю,
а там як чкурне, так аж ляпотить; та й поченчекував аж на Косолапівку. Пив, пив, три дня
там пив, усе з себе попропивав. Вже сама знайшла та насилу додому доволокла. Та від того
часу ще гірш п'є. Та вже хіба крадькома вирветься, а то як того цуцика на верьовці держу.

Кандзюба. Де ж він тепер?

Одарка. Оттам заперла, нехай висидиться.

Прокіп (*за воротами поет*). Била жінка мужика, за чуприну взявши...

Кандзюба. Бач, де обіззався! – Здоров, приятелю; а ходи ке сюда!

Прокіп. Рада б душа в рай, так гріхи не пускають. Як жінка скаже.

Кандзюба (*Одарке*). Випустіть-бо його, будьте ласкаві. Маю до вас діло.

Одарка. Ану вже іди сюди, іди! (*Прокіп виходит.*)

ТЕРЦЕТ

Кандзюба.

Послухайте мене.

Ось будьмо ми сватами!

Одарка.

Кажіть, кажіть, у чім?

Сьому ми раді сами.

Прокіп.

На вольну щоб сходить?

Горілки принести?

Одарка.

Та годі тобі, дурню,

Не знать про що товкти!

Він, знай, своє. (Кандзюбе.)
Кажіть, а що таке?

Кандзюба.

А що? Дочка в вас є?

Прокіп і Одарка.

Є, є!

Кандзюба.

Така, що треба годувати?

Одарка.

Хоч сьогодні віддавати.

Кандзюба.

Сина маю.

Прокіп і Одарка.

Знаю.

Кандзюба.

Так віддайте!

Одарка.

Потурайте! Чи він нам рівня?

Прокіп.

От і треба добувати.
Та на вольну швидш чухрати.
А де твоя гривня?

Одарка (мужу).

Відв'яжися; врагова дитина!

(Кандзюбе.)

Усяк зна,
Що в вашого сина

Та клепки нема!

Кандзюба.

Щоб то як?

Одарка.

Та так:
Прибитий на цвіту.

Кандзюба.

Тю-тю!
Та ще фіть, фіть!
Ви діло тут кажіть:
Чи віддасте? (*С насмешкою.*)
Чи нехай ще підросте?
Мене ви не держіть.

(*Вместе.*)

Кандзюба.

А чому ж і не віддати?
В нього всього є.

Прокіп.

Як же можна і віддати,
Коли горілки він не п'є?

Одарка.

Як же можна і віддати?
Дурний! його всяк б'є.

Кандзюба. Гай, гай! Товкуєте не знать об чім! Горшка окропу не стоїть. Та хоч би і зовсім дурний був, так не узяв його кат, буде багатий після моєї смерти; аж розумній жінці за ним і добре буде. Слава тобі, господи! Є воликів пар, може, двадцятєро; ходимо у Крим за сіллю і за рибою на Дін, і усякую хуру беремо, чи у Кирсон, чи ув Одесу. Є й коров'ят з п'ятнадцятєро, та овечат там чи дві сотні, чи й більш; батраків дома з десяток, та при скотині на бразі скільки є. Буде чим орудувати; перепадатиме копійка. А мій же Стецько та не зовсім і дурний: він, собі на лихо, трошки непам'ятливий та нерозсудливий, та до сьома не налічить, та не зна, що руб, а що гривня; а то зовсім парень друзяка. Та й яка нужда, що нічого не зна; жінка навчить і усьому товк дасть, та й буде панєю жити. Коли схоче яке ремєство держати, чи коцарювати, чи по-вашому бублейничати...

Прокіп. Або й шинкарювати; і то діло дуже добре!

Кандзюба. Та що захоче, то вже не піде до людей позичати. Нуте, чого тут думати? Так чи не так, так я піду по других; бачите, вже не рано.

Одарка (*с явным удовольствием слушала его*). А що, Прокопе, як думаєш?

Прокіп. Ти думай, а я вже за тобою.

Поют.

Кандзюба.

Так будьмо ж ми сватами!

Одарка.

Сьому ми раді сами.

(*Вместе.*)

Кандзюба.

Пришлю, пришлю людей,
Свати мої любезні!
Стецька свого пришлю.

Прокіп.

Пришліть, пришліть людей,
Ой сватушко любезний!
Горілки накуплю.

Одарка.

Пришліть, пришліть людей,
Ой сватушко любезний!
Я хустку почеплю.

Обнявшись, приплясывают.

Одарка. Е! тривайте лишень: ще треба дівки спитати, як-то вона ще скаже?

Кандзюба. Хіба вона часом і не туди?

Одарка. Та таки трошки вередливенька. То скаже: не варіте з салом, а з яловичиною; то м'яса не хоче, а сала забажа; то тараня солона, та що-небудь і вигадує; така вже собі ніжна! То щоб і з женихами не стала вередувати.

Кандзюба. Та вона ж не панянка! Нехай вже ті вередують, поки довередуються до свого. Та нічого гріха таїти, тепер і усюди така мода: наші мужички – так усе б то за міщан; а міщанка вже і об купцеві не дуже дума, а щоб вискочити за палатського або за скубента! то і гляди: дівують, сердешні, до того, що можна буде їми на Донці греблю загатити. – А з своєю як хочете, а я людей пришлю. Не наробіть тільки бешкету.

Одарка. Та не бійтесь, не бійтесь, присилайте-таки старостів; вже ж вона не без розуму, вміє розсудити.

Кандзюба. Спасибі ж за ласку. Ждіть від нас людей по закону, увечері; а я Стецька пришлю, нехай з дівкою... Я щось її не знаю; а як її зовуть?

Одарка. Та Уляна ж і досі.

Прокіп. Та ще й Прокіпівна.

Кандзюба. Так нехай мій Стецько з Уляною, як там треба, поговорють; а ви її навчіть, щоб часом не брикалась. Прощайте до якого часу.

*Повторяют последний куплет.
(Вместе.)*

Кандзюба.

Пришлю, пришлю людей,
Свати мої любезні!
Стецька свого пришлю.

Прокіп.

Пришліть, пришліть людей,
Мій сватушко любезний!
Горілки накуплю.

Одарка.

Пришліть, пришліть людей,
Мій сватушко любезний!
Я хустку почеплю.

Обнявшись, приплясывают, потом Кандзюба уходит.

Прокіп. От же скверно, що свата без чарки горілки відпустили! Чому б то дома про нужду не держати? Тепер треба збігати на вольну та на сватання придбати.

Одарка. А вже ти мені з тою вольною остив та споганів! І як би то ти проніс від об'їзчиків?

Прокіп. Але! будьто і первина! Через лісок, та через яроч, та вскочив у садок, та й дома, от їм і дуля під ніс! Так посилай же.

Одарка. Нехай лишень виясниться, бач, нахмарило! Іди лишень додому, я підожду Уляни, та й прийду, і сядемо обідати.

Прокіп (*неохотно*). Та вже і піду. Таки-то і урвався на вольну! (*Уходит.*)

Явление третье

Одарка и Уляна.

Уляна. Здорові, мамо, були! З неділенькою будьте здорові.

Одарка. Спасибі, будь і ти здорова! Де-то ти так рано ходила? Поки я упоралась, дивлюсь, вже тебе і нема.

Уляна. Ходила, мамо, на базар, поки до ранньої, та купила дещо. Ось скиндячки у коси, а оце шпалерів купила на голуби та на квітки. А оце, бач, так обіщалась: на ті гроші, що по п'ятинкам заробляла, так відкладала, та, зібравши, от і купила, платок. Бач, який? (*Разворачивает платок.*) І не гарний, скажеш? Великий та модний, з квітками; тепер усюди такі на міщанках.

Одарка (*рассматривает платок*). Нащо було тратитись? Мабуть, і дорогий?

Уляна. Дала я за нього сім кіп та золотого з п'ятаком; та вже торгувалась, торгувалась! Морока та й годі! Біля круглого трахтиря чугуєвська перекупка, так аж забожилась, що не можна дешевше. Та ще там сміх: вона узяла, та на мою голову приміряє і каже: виш, як

тобі к лицю! – А тут де узявся пан, таки справжній пан; тут хрест (*указывая на грудь*), а тут кавалерія (*указывая на шею*), та й каже: «От славная девушка! Пристало, пристало. Вот красавица!» – А я як засоромилась. Ув очах почервоніло, та не знаю, куди й дивитись; а він усе хвалить та сміється.

Одарка. Потурай панам, чого вони не набрешуть! То він над тобою глузував.

Уляна. Будто б то пани і брешуть? Вони сього не вміють і над дівкою не будуть гнушатись. Вони письменні.

Одарка. Та знаю я і письменних. Є, душко, з них усякові. Чи мало тут на Гончарівці дівчат з ума позводили і письменні, і купці, і усякі? Хто молодого чоловіка зупинить!

Уляна. Та сей, мамо, вже підтоптаний.

Одарка. Потурай, потурай! Такий ще більш лиха наробить, чим молодий. Ох, знаю я таких! – Та скажи ж ти мені, нащо тобі сей платок?

Уляна. Оттак, нащо? Лучиться чоловік, от у мене і хустка. Рушники є, хустки не було, тепер піде йому на хустку, а як вийду заміж, так буду сама пов'язуватись. Тепер вже така мода, що очіпків не носють, і на попадях не побачиш; не так, як ви усе у очіпці, по-старо-світськи.

Одарка. Тим-то й горе, що новина старовину прогонить. Потурай людям! Покинули свій закон, та усе б то по-панськи, то й наші будуть, як панні з мужиками жити. А се добре зробила, що купила хустку. Увечері жди старостів, казали, прийдуть.

Уляна (*жеманно*). Які там старости? Від кого б то?

Одарка. Чи знаєш із-за Харкова Павла Кандзюбу, що чумакує? Він колись до нас заходив з монастиря на спаса.

Уляна. От за того старого? Лисого?

Одарка. Тю-тю, дурна! – За Стецька, його сина, коли знаєш.

Уляна. За того божевільного? Се ще краще! Та він, мамо, зовсім дурний!

Одарка. Дурний! – Так багатий.

Уляна. Цур йому з його багатством, коли в нього глузду нема.

Одарка. Глузду нема, так багатий.

Уляна. Як і по нашій вулиці йде, то малі діти з нього сміються.

Одарка. Нехай сміються, а він собі багатий.

Уляна. А як прийшов раз до нас на Оснів'янську мойку, так там такий з нього регіт був, що вже хазяїн насилу прогнав, щоб ми через нього не гуляли. Се вже побила лиха година та нещаслива, коли за такого іти; неначе усі люди повимирали.

Одарка. Так кажу тобі, що багатий! Скільки пар волів чи усякої худоби! У нього будеш у золоті ходити; а помре старий, так усьому добру будеш господиня. Нема на світі луччого щастя, як з дурнем жити! Він тебе не б'є, не вередує; а коли там здуру хоч і налає, так тільки крикни на нього, то він і замовче. Куди схочеш, підеш; як задумаєш, так і худобою орудуєш. Та що то й казати! Усе не те, що з розумним; нема тобі воленьки; ні погуляти, ні в хороші походити. А сварка, а лайка, а бійка!.. Ось і мій п'яниця: що з нього, що він не дурний? Коли б пак одурів, то я б зрадувалась.

Уляна. Та вже, мамо, що хочете, кажіте, а я за того дурня, за того бецмана не піду та й не піду.

Одарка. Нічого вередувати. За такого багатого не підеш, так кого ще тобі треба? Чи якого повитчика будеш ждати? Та доки нам тебе і содержати? Бач, батько п'яниця непросипенний; я своїми бубликами тільки вас і contenu, та вже і в мене сила не та; звальюсь, хто вас буде годувати?

Уляна. Чим я тобі, мамо, у тягисть? Літом на мойці – слава тобі, господи, – скільки заробляю? А зимою пряду; та й зібрала чимало: повнісінька скриня на колесах. Коли ж я стільки у дівоцтві зібрала, то можу себе і содержувати, і зодягати і без мужика-дурня.

Одарка. Те-таки, що зібрала, то гаразд, а що за багатим мужиком більш збереш, так то ще лучче. Послухай мене, Улясю! Послухай мене, доню! Не дровичись! Іди за Стецька, даром що дурний. Бач, ніхто не трапляється. За кого ж тебе і віддати? Де ті люди?

Уляна (*застенчиво*). Мамо!.. Я б вам... щось сказала...

Одарка. Ану, кажи.

Уляна. Адже ви знаєте Олексія?

Одарка. Якого се?

Уляна (*смелее*). Ковалю. Ось чи впам'ятку вам, що доварив вам кочергу, а оце недавно чаплію зробив?

Одарка (*вспоминая*). Еге-ге-ге! Коваль? Знаю. А що? Чи не дума він?

Уляна (*стыдливо*). Атож!

Одарка. Нехай собі і у голові не доклада. Чи можна, щоб я за нього віддала? Хіба він тобі казав?

Уляна. Еге!

Одарка. А ти що? А ти йому і не плюнула межи очі?

Уляна. От так пак! А за що?

Одарка. Щоб не сікався за нерівню. Чи не думаєш ти за нього?

Уляна. Атож!

Одарка. Та що се ти узяла у голову? Чи він же тобі рівня? Правда, він парень добрий, коваль мудрий, усячину зробить, не п'є, з бурлаками не гуля, протів мене звичайний; усе правда. Так що ж? Крепак!

Уляна. Що нужди, мамо, що крепак. Пани у нього добрі, про них усюди така чутка іде.

Одарка. Та хоч вони і добрі, та пани! Як-таки се можна, щоб тобі з волі та у неволі; була казенна, та підеш у підданство; була городянка, та станеш селянкою!

Уляна. Де б я ні була, чим би я ні стала, то мені і байдуже. Мені за ним буде усюди добре, бо я люблю його!

Одарка. А того і не подумаєш, як тебе поженуть на панщину?... Ох, мені лихо! Мою Улясю та на панщину!

Уляна. А чим панщина страшна? Так зате не знатимемо ні подушних, ні десятських, ні хвонарних; усе то пани за своїх людей платють. Та і на мойці – чи мало там панських? Так усі-то, крий Боже, як то хваляться, що як добре за панами жити!

Одарка. Та вже ж, Улясю, як собі хоч, а я тобі мати, так я тобі скажу: скоріш в мене на долоні волосся виросте, чим я віддам тебе за Олексія. Та вже тут нічого патякати: я вже старому Кандзюбі казала, щоб сьогодні і старостів присилали.

Уляна. Ох, мені лихо! сьогодні?...

Одарка. Сьогодні, сьогодні. Чого тут відкладати? Постій же, доню, тут; Стецько прийде, та й поговорите собі любенько; а ти не безумствуй, будь до нього приєдна...

Уляна. Об чім з таким дурнем і говорити? Я не вмію...

Одарка. Потурай! Дівка з парубком аби б зійшлись, а то найдуть, об чім говорити, а часом і мовчки ще й лучче подружать; я се добре знаю. – Посидь же за воротами, а я піду лагодити обідати. (*Уходить.*)

Уляна (*одна*). Так такая-то моя доленька нещасливая? Так такому-то дурневі достанеться орудувати надо мною? Так такий-то йолоп наругається над моєю русою косою? Що мені у його багатстві? Казала ж наша паламарка: через золото, каже, сльози ллються. Наварю і борщу, і усякої страви, та як воно буде розведено моїми слізеньками, чи піде ж у душу? Буде і одежа хороша, і постіль біла, та коли стіна німа, з ким буду розмовляти, у кого порадоньку узяти? З Олексієм пішла б на край світа, старцевому сухареві буду рада, з калюжі водиці нап'юся, аби б він, мій милий, мій голубонько сизий, мій Олексієчко, мені подав! Коли ж горе і біда постигне, то аби б він був біля мого серденька, він не дасть мені сплакнути; а як

приголубить мене, то і усю бідоньку забуду. (*Развертывает купленный платок и, рассматривая его, поет.*)

Хусточко ж моя шовковая!
Чи на те ж я заробляла,
Щоб нелюбу, та й немилому,
Та її я почіпляла?

Хусточко моя шовковая!
Обітри мої сліззоньки!
Нехай же, нехай же від них
Полиняють квітоньки!

Хусточко моя шовковая!
Прийшлось тебе заховати.
З пліточкою та і дротяною
Тепер треба привикати!

Хусточко моя шовковая!
Не доставайся ворогу.
Покрий мої яснії очі,
Як я ляжу у гробу!

Явление четвертое

Уляна и Стецько выходит скоро; разинув рот и размахивая руками, идет и, увидев Уляну, останавливается, сам с собой смеется, охорашивается; подходит и боится; осматривает Уляну сзади и с восторгом говорит.

Стецько. Та й патлата! (*Смеется громко и, подошел к Уляне, вдруг перестает и, долго подумав, говорит.*) А що в вас варили?

Уляна (*стоя на месте, не обращает на него внимания и печально отвечает*). Нічого!

Стецько (*долго вспоминая*). Ну!.. ну!.. а тепер... що?

Уляна. Що?

Стецько. Що?

Уляна. Що?

Стецько. Що?

Уляна. Що? Нічого.

Стецько. Брешеш-бо, як нічого! Батько казав, розпитай її обо всім. А чорт її зна, об чім її розпитувати! Я усе позабував.

Уляна. Так піди до батька та і розпитай, коли позабував еси!

Стецько. Так він-бо добре казав, не іди, каже-говорить, від неї, поки обо всім не домовишся.

Уляна. Ні об чім нам домовлятися.

Стецько. Як ні об чім, коли вже ти за мене ідеш?

Уляна. Ні, голубчику, сього ніколи не буде.

Стецько. А чом не буде?

Уляна. Тим, що я за тебе не піду.

Стецько. А чом не підеш?

Уляна. Тим, що не хочу.

Стецько. Та чому не хочеш?

Уляна. А не хочу – тим, що не хочу.

Стецько. Ну, тепер твоя правда. А батько казав, що ти підеш.

Уляна. Не піду.

Стецько. Ну, а батько казав: не потурай їй, поженитайся, та пісеньки заспівай, то вона і піде. От я і заспіваю:

На курочці пір'ячко рябоє;
Любимося, серденько, обоє.
Диб, диб на село,
Кив, морг на нього.
Я не дівка його.
Не піду я за нього.
Ой полола дівчина пастернак
Та сколола ніженьку на будяк.
Диб, диб на село... *и проч.*
Не так болить ніженька з будяка,
Ой як болить серденько від дяка.
Диб, диб... *и проч.*
Ой, чия ти, дівчино, чия ти?
Чи ти вийдеш на вулицю гуляти?
Диб, диб... *и проч.*

А що? чи хороша моя пісня?

Уляна. Така точнісінько, як ти, що нічого і не второпаш. Ось слухай, яку я тобі заспіваю. (*Поет.*)

В мене думка не така,
Щоб пішла я за Стецька.
Стецько стидкий!
Стецько бридкий!
Цур тобі, не в'яжися!
Пек тобі, відчепися!
Божевільний!
Не дурна я і не п'яна,
Щоб пішла я за Степана.
Стецько стидкий... *и проч.*
Лучче впасти мені з дубу,
Чим йти заміж за Кандзюбу.
Стецько стидкий... *и проч.*
Лучче мені з мосту в воду,
Чим достатися уроду!
Стецько стидкий... *и проч.*

А що, Стецю, чи хороша моя пісенька?

Стецько (*долго смотрит на нее молча, потом вдруг вскрикивает*). Погана! Який тебе нечистий такої навчив? Як я її розслухав, так вона дуже погана! Зачим ти її співаєш? Га?

Уляна. Та я тобі і співаю і кажу, що не люблю тебе і не піду за тебе.

Стецько. Так себто батько збрехав? Ну, ну! Ось тільки скажи йому, що він бреше, то так по пиці ляпанця і дасть. *(Вздохнув.)* Я вже пробував.

Уляна. Так що ж? То батько твій, а то я тобі кажу, що не хочу.

Стецько. Не треба мені твого хотіння, підеш і без нього. Батько ще казав, щоб ти не дрочилась.

Уляна. А чого мені дрочитись? Я не скотина, нехай Бог милує! А щоб я пішла за тебе, то навряд. Я ж кажу, що наше сватання ще вилами писане.

Стецько. Ей!.. чи Прісько, чи Домахо, чи як тебе. Послухай, та іди. Ось коли б ти вже була моя жінка, та сказала б, що не хочеш за мене, так я б тобі пику побив, як мені батько часом б'є; а то ще тепер не можна. Батько казав, після весілля можна жінку бити скільки хоч, а тепер не можна. Дарма! я і піджду. А поки ще ласкою просю: піди за мене!

Уляна *(в сторону)*. Що мені з дурнем товковати? Покинула б його, так мати лаятиме. Зостанусь та буду його піддурювати.

Явление пятое

Те же и Олексий, увидев их вместе, тихо подходит и подслушивает.

Стецько. Оце ж увечері і старостів пришлемо. Чи присилать?

Уляна. А як же? присилай, присилай. *(В сторону.)* Побачиш, якого облизня пінймають.

Стецько. А піч колупатимеш?

Уляна. Як-то вже не колупатиму? Оттак усю поковиряю. *(Дерет его по лицу пальцами.)*

Стецько *(оправляясь, хохочет)*. Бач, яка жартовлива! Але трохи баньок не виколупала.

Зачим так робити?

Уляна. Затим, що я тебе шаную *(тихо)*, – як ту собаку рудую!

Олексий *(в сторону, с огорчением)*. От тобі і правда на світі! Послухаю, що дальш буде.

Стецько. Ну! Кажи ж ти мені: як ми оженимось, то що будемо робити? Га? кажи, кажи.

Уляна. Ти знаєш, а я не знаю.

Стецько. Пожалуй, я знаю, а ти чи знаєш?

Уляна. Та не знаю. Ну тебе зовсім.

Стецько *(смеясь)*. Еге! так я тобі усе розкажу: нігде правди діти. Мене батько навчив. Чи сказати? *(Более смеется.)* Напечемо коржів, зомнемо маку, та намішаємо з медом, та й посідаємо, та й їстимемо. І не мудро, скажеш? *(Увидя у нее шелковый платок.)* А що то в тебе? Хустка? Чи не мені то?

Уляна. Кому ж, як не тобі, мій вороне чорнесенький! *(Тихо.)* Твоїй пиці вона і пристала.

Стецько. А ке сюди, я приміряю.

Уляна. Та нехай же увечері, сама тобі почеплю *(тихо)*, що і у двері не потовпишся.

Стецько. Що то, мабуть, гарно з хусткою? Чи знаєш що? Я ще зроду не женився. Тото, десь, гарно жонатому; що усі ж то, усі, куди оком закинеш, усі женються. Будеш же мені головоньку мити і голубити?

Уляна. Змию, змию *(тихо)*, що тебе і чорт не пізна. Цур вже йому! прожену його відсіля та й втечу додому. *(Ему.)* А приголублю ось так: ось ходи сюди. *(Протягивает к нему руки, а он, разнежась и охорашиваясь, хочет подойти к ней.)*

Олексий *(с сердцем становится между ними)*. Здорова, Уляно! Нехай тобі Бог помага!

Уляна *(обрадовавшись, бросается к нему)*. А, мій Олексієчку! Де ти узявся? Я тебе цілий ранок бажала.

Олексий *(сердито и отворачиваясь от нее)*. Дурний, що і прийшов, не чув би об своїм нещасті.

Уляна *(испугавшись)*. Ох, мені лихо! А що там за нещастя?

Олексий. Тобі лихо? Не знаю кому! Ох-ох-ох! От правда на світі! Здоров, Степане! Поздоровляю тебе засватавшись!

Стецько (*важно*). Спасибі.

Олексий. Так оце увечері до Уляни і за рушниками пришлеш?

Стецько. Пришлемо.

Олексий. Боже ж вам помагай! (*Медленно идет.*)

Стецько. Спасибі.

Олексий (*все уходя, горестно*). Прощай, Уляно!

Стецько. Іди здоров!

Уляна (*в сторону*). О батечки! що мені робити? Він нічого не зна, та й сердиться і утіка, коли мені світ не милий. Як би його зупинити? (*Громко.*) Олексію!

Олексий (*в сторону*). Схаменулась! Нехай покортить! (*Будто не слышит и все идет.*)

Уляна. Олексію-бо!

Олексий (*останавливаясь*). А чого там?

Уляна. Чого-бо ти сердишся?

Олексий (*возвращаясь к ней*). Чи се ж таки правда, що ти ідеш за його?

Уляна. Так що ж, що правда?

Олексий (*поет*).

Чи се ж тая криниченька, що голуб купався?

Чи се ж тая дівчинонька, що я женихався?

Женихався, не сміявся, хотів її взяти,

Уродила товариша, нечистая мати!

Чи ждав же я бідиноньки такої на себе,

Щоб почути в дівчиноньки, що не йде за мене,

Не за мене, за другого йде моя дівчина!

Що робити? Тільки іти світ за очима!

Уляно, Уляно! як же мені не сердитись? Як мені стояти і слухати, що ти, забувши, як десять разів божилася, ген там, на Холодній горі, у ліску, як з тобою за горіхами ходили, що ні за кого не підеш, опріч мене, а тут при мені кажеш, щоб прислав за рушниками... Гріх тобі, Уляно! Занапастила ти мене! Я ж кажу: коли се правда, що ти ідеш за Стецька, що у посміх на увесь город за навіженого, за дурня...

Стецько (*зевавший по сторонам, наконец вслушался в последние слова*). Брешеш, брешеш, брешеш! Оце вже, голубчику, брешеш! Тривай лишень: я ще не зовсім дурний, а батько каже, коли ще й він не бреше, що в мене не усі дома. Та дарма: хоч би і дурний, так хіба не можу женитися? Тут не розуму треба; я вже знаю.

Олексий. Так що ж у тім, що оженишся, та як не вмітимеш жінку содержать? Треба її годувати. Ніякої худоби не стане, коли не будеш сам робити! А вмієш ти що робити?

Стецько. Робити, пожалуй, вмію, так талану щось нема. Раз батько таки протурив мене на тік. Дарма, я і пішов, узяв ціп і молотю з дядьком Панасом, а він ще, братику, лисіший, чим мій батько. Я чи вдарив раз по снопові, чи ні, а його як учищу замість снопа та по лисині, а він як гепне об землю, так сторчака і дав! (*Смеется.*) А я собі: ких, ких, ких! кишки порвав регочачись. Годі після того часу молотити! Батько сказав: нема талану, лучче чумакувати та у дорогу ходити.

Олексий. Ходив же ти у дорогу?

Стецько. Ходив.

Олексий. А куди?

Стецько. З хурою, до моря.

Олексій. До якого місця?

Стецько. Аж до Основи.

Олексій (*смеється*). Крий Боже, як далеко! Аж дві верстви!

Уляна. О, щоб тебе, Стецю! і мене розсмішив.

Олексій. За чим же ти ув Основу з хурою ходив? Чи не в бір по шишки?

Стецько. По шишки! Тю-тю! ще й сміється. Кажуть тобі, пішла хура до моря, за рибою. От і мені батько дав пару волів: нехай, каже, хлоп'я привчається. От ми ідемо, ідемо, усе ідемо, усе ідемо... аж гульк! прийшли ув Основу. Там чорт надай дядьків, Дикані, коли знаєш; та й закликали мене обідати. От я й сів та й обідаю, усе обідаю... та й забув про хуру, а вона, брат, як учистила, та аж до Пилипового села, а я усе обідаю, усе обідаю... та як пообідав, та й потяг у соломі, таки до дядьків на тік, та як дав хропака, так аж геть-геть до вечора. Ну, знаєш, батько побіг провідати хури, та й нагнав, та й питається: а де Стецько? А Стецька катма! (*Смеється*.) Хропе, сердега, у соломі, мов пан на подушках. Аж гульк батько у соломі, як потягне мене рубанцем! Аж я спросоння як злякаюсь, як побіжу та через городи! А батько як гукне: хлопці, сюди! Тут, брат, неначе з псюрні хорти до дерті, так хлопці повибігали, та мене ловити, та й піймали, узяли мені руки скрутили, та зв'язали гарненько, та у город, та до волосного правління, та у колоду, а уранці і у привод...

Олексій. Так тебе і у привод водили? Я сього і не чув.

Стецько. Водили, голубчику! Сказано, слухай батька, та не втікай.

Олексій. Що ж тобі було у приводі?

Стецько. Потилицю виголили та й пустили. Не що!

Олексій. Через що тебе не прийняли у салдати?

Стецько. Та так, біда сталася: не зумів пальців перелічити. (*Перебирає пальці*.) Та й до біса ж їх на руках. Станеш їх лічити, та так один одного і попережа. Ось бач! (*Перебирає пальці, задумався*.) На якого гаспида так багацько пальців? Еге? А я знаю. Ось, бач, Уляно! Як би ти з одним пальцем та зложила собі дулю? Еге! Не можна-бо, хоч як, та не можна.

Одарка (*из-за ворот кричить*). Уляно, Уляно! А іди обідати!

Уляна. Зараз, мамо, прийду.

Одарка. Коли Стецько тут, клич і його.

Стецько. Ось-осьдечки я. Обідати? Зараз. Що то вже я люблю обідати! Я б і вдень і вночі усе б обідав. (*Уходить во двор*.)

Олексій. Що, Уляно, чула? От за якого дурня ідеш!

Уляна. Чи я ж сама за нього іду, чи що?

Олексій. А як же? коли і за рушниками веліла присилати? Я сам чув. Прощай, Уляно! Бог з тобою! Тільки мене і бачила. Сам собі смерть заподію.

Уляна (*бросаясь к нему*). Олексієчку, мій голубчику! І я без тебе не хочу на білім світі жити! Не вмирай без мене, озьми і мене з собою! Не покинь мене сиротинкою!

Олексій (*стоит, не обнимая ее*). Так се правда? Де ж твоя божба, Уляно? Тяжко моєму серцю, коли вже й ти не держиш правди і міняєш того, хто тебе любив, від щирого серця... дуже, дуже любив... і міняєш на кого? Не боїшся ж ти Бога, га?

Уляна (*все обнимая его*). Бога я боюсь, люблю тебе, мій лебедик, мій сизий голубоньку; час від часу більш люблю, чим уперш на вулиці зішлися. Не покинула б я тебе нізащо на світі; що ж будеш робити? Не моя воленька: мати силує!

Олексій. Ти ж їй казала, що мене любиш?

Уляна. Казала усе: казала, що не хочу за Стецька, казала, що коли не за тебе, то й ні за кого не піду; так і говорити не дає. Та вже ж: на усе піду, а за Стецьком не буду. Приголуб же мене у останній разочок! (*Обнимаются*.)

ДУЕТ

Уляна.

Горе, лихо і біда!
Не дають за тебе!
Олексію, серце моє,
Не покинь ти мене!
Олексій.
Не вбивайсь, моя Уляно!
Буду вічно я любити,
Бо ніяк мені не можна
Без тебе на світі жити!

Уляна.

Я боюся zostаватись;
Вже і мати скоро вийде.

Олексій.

Тяжко, важко розставатись!
Що ж? Нехай же хоч і прийде.
В ноги їй отгугт впаду.
Слізеньками обіллю.

Уляна.

Станьмо ми її молити,
Станьмо жалібно просити:

(Вместе.)

Не розлучай нас, мамо рідна!
Ой, дай пожити ще нам, бідним!
Не пий, не пий ти нашої крові,
Не розривай між нас любові!

Уляна.

Умру без тебе, Олексію!

Олексій.

Собі я смерть заподію!

(Вместе.)

Олексій.

Горе, лихо і біда!
Не дають за мене!
Ой Улясю, серце моє,
Не забудь ти мене!

Уляна.

Горе, лихо і біда!
Не дають за тебе!
Олексію, серце моє,
Не покинь ти мене!

Обнимаются.

Стецько (*выходя из-за ворот*). Чи то тебе довго ждати? Вже й борщ поїли, і яловичину покришили, а вона і не іде. (*Увидев, что любовники обнимаются.*) Бач, з ким тут, вона! Мати не збрехала, казала, що вона, мабуть, з Олексієм розмовля; а вона добре розмовля, що женихається! Іди ж, іди. Казала мати, що коли, каже, честю не послуха, то жени її у потилицю!

Уляна. Та іду, зараз іду. – Олексієчку! не втікай відсіля; я швидко вийду. За слізеньками і не їстиму нічого та й поспішу до тебе. Послідня наша годинонька, тільки і наговоритися з тобою. (*Плача, уходит во двор.*)

Стецько. Вийдеш, вийдеш, коли-то ще пушу. (*Подходит к Олексию.*) А ти чого тут, пробишака?

Олексій. Чого? Я до Уляни приходив.

Стецько. До Уляни? А зась не знаєш? До Уляни!

Олексій. Що? ще і сей став на мене гримати!

Стецько. А то ж і не гримати? Одарка казала: прожени його.

Олексій. Ти мене проженеш? О, вражий сину? Через тебе така напасть! (*Бросается к нему. Стецько, испуганный, бежит; Олексий, поймав его, схватывает за грудь и трясет.*) Задушу, анахтемську віру! О, якби не боявсь гріха, тут би і амінь моему супостатові! (*Отталкивает его от себя.*) Згинь з очей, католиче!

Стецько до чрезвычайности испуганный, не может кричать, а стоит в углу и во все время стонет и дрожит.

Олексій (*успокоившись*). Дурний і я, що з дурнем зв'язався. Що мені робити? Де ськати помічі? Тяжко моему серцю! Сам би на себе руки підняв! Похожу по горі, поки Уляна вийде; чи не придумаю чого? (*Уходит.*)

Стецько (*осматривается во все стороны и, не видя Олексия, бежит и кричит*). Пробі, ратуйте, ратуйте! Хто в Бога вірує, ратуйте! Ой, ратуйте!..

Явление шестое

Стецько и Прокип с Одаркою выбегают.

Одарка (*бросаясь к Стецьку*). Що, що тут таке? Чого ти кричиш?

Прокип. Чи не об'їзчики кого з горілкою злапали?

ТЕРЦЕТ

Стецько.

Харцизяка мене бив!
А я й каші ще не їв...

Одарка.

Ось внесу тобі я каші...

(Уходить.)

Стецько (плачет).

Ги, ги, ги, ги, ги!
Каші хочу, каші, каші!

Прокіп.

Ой, ходім ми за лісок,
Там новенький є шинок,
Купимо горілки глек...

Стецько.

Цур тобі із нею, пек!
Каші хочу, каші, каші!

Одарка (*приносить ему большой кусок каши*).

Одже й каші на шматок.
Їж же, сину, та не плач.

Стецько.

Его! Ось побач:
Я хоч і зовсім
Оцю грудку з'їм,
А плакати ще буду.
Ще-бо м'яса я не їв:
Так сього я не забуду.

Одарка.

Ходім до хати ми, ходім!
Тобі м'яса я добуду.

Стецько.

Та я і м'ясо хоч поїм,
А плакати таки все буду.

Прокіп.

От лихо, лихо і зовсім,
Нігде горілки не добуду!

Уводять Стецька с собою.

Действие второе

Та же улица.

Явление первое

Скорик (*выходит с другой стороны дома Прокопа*). Што за пріятной оцей Харков! Єй, істинно! і за границею таково не видал! Таки што хозяйін, то і доброй чалавек. Той тебя просіт абедать, другой на кунпанію; та всьо с потчиванньом та з ласковим словом. Вот усю Туреччину, Францію і Рассею прахаділи, а нетуте такого пріятного города! То-то Харьковская Русь матушка! Та так усі нашаво брата поважають! Ні хрестини, ні свадьба у знайомих не бувайтъ, штоб без меня то абашлось. Правда і то, што уж ніхто так парядка не дасть, как я. (*Нюхает табак из тавлинки и вздыхает.*) Павидав-таки світу я на свайом віку! І гдє-то не пабував? Так куди мужику протів нашаво брата справиться-та, хоч у дружках ілі у старостах, алі у кумах. Все закони знаю, аттаво і усе ка мне. Вот і у вечеру пайдьом старастаю девку сватать; так акрама таво, што от Шкуратиhi рушник шумит, та і старой Кандзюба на радощах, што засватаю сина йово дурака, чим-небудь таки паступиться-та. Вот і будет на табак (*Смеется.*) В светі только живи умеючи, а то не пропадьош з голоду. (*Поет.*)

Лиш умей за дело взятъся,
Можно всюди поживляться;
В поле бий, коли, руби, —
Дома денежки бери.
Подпускай девчатам ляди,
Старим бабам балянтради;
Сам же в оба лишь смотри
Да з них денежки бери.
В светі много чудаков;
Ох! і не без дураков;
Только ім не говори,
Молча деньги з них бери.
Не один на светі я —
Лекар, купчик і судья
Правдой в светі не живьот —
І, гдє можно, знай берьот.

Явление второе

Скорик и Олексий.

Олексий (*выходит в задумчивости*). Ходив, ходив — а все-таки не знайшов свого щастя. Був і на кладбищі, позавидував покійникам: ім-то ні печалі, ні воздыханія, як співають дяки. Лежать собі і вже ні об чім не думаютъ; а наш братчик терпи! Думай собі та гадай, та нічого не видумаєш. (*Поет.*)

Горе, лихо, пропадаю!
Де сховатись від біди?

Смерть найти я де, не знаю;
Від людей куди втекти?
Ой, хожу я і блукаю,
Як те сонце в крузі!
Куди їду – що шукаю?
А все серце в тузі!
Горо крута – розступися,
Лісу темний – розійдися,
Річко бистра – піднімися,
Вся звіряка – ізбіжися...
Погубіть мене мерщій.
Коли хочеш, щоб пропасти,
То живи серед людей.
Від їх бід і від напасти
Швидче вмереш, чим від звірей!

(*Підходя к двору Прокипа.*) Обіщала ж Уляна після обіда вийти; підожду, коли не збреше. Що ж їй скажу? Що ж я видумав? Нічого. Зійдемося, посумуємо, поплачемо... та й тільки; а увечері гаспидський Стецько буде хусткою вихвалитися!

Скорик (*все узнававший его, говорит тихо*). Та он же. Алексій! (*Ему.*) Паслушай, мала-дець!

Олексій (*оглянувшись, к нему*). Га? (*Кланяется небрежно.*) Здрастуйте, господа слуги! (*Без внимания оставляет его и идет к хате.*)

Скорик. Алексій! Ти мене і не познав?

Олексій (*подходя к нему, всматривается*). Ні, щось не пізнаю. А відкіля ви?

Скорик. Та відтіля, відкіля і ви... Та што тут, негде детись: я Осип, дядюшка твій.

Олексій (*узнав*). А! так і є. (*Обнимаются.*) Здорові ж, дядюшка, були! Давно не бачив вас та й не пізнав. А що? годів чотири є?

Скорик. Та так-таки што єсть. Втямки тебе, как ми з палком ішли на Туреччину через Харков і я з вашим управителем тут зайшовся; вот тут і тебе видав.

Олексій. Та знаю ж, знаю. Тоді мене привезли віддавать у ремесство.

Скорик. Так ти усьо у городе і живьош? Што ж я з табой нігде не пастречался? А у каком ремесстві?

Олексій. Та в ковалях, і вже в роботах, на заводі куби делаємо. Сто двадцать рублів беру у год.

Скорик. Честной парень, сполать! Што ж твої батюшка і мати, сестра моя, живенькі?

Олексій. Батюшка помер, а мати дуже старенька, иначе, слава Богу, ще жива! Брати поженились, а меньшу сестру у двір узяли за баришнею, а ті повиходили у наше ж таки село. Я там заговівши був. Що ж ви до нас не навідаєтесь? Чи ви тепер у отпуску, чи як?

Скорик. Із палявих, був у нехвалитах, а далі чистую палучил. Хател, штоб таки навідатись до своїх; хоч би сестру павідать. Десять гадів, как її видав; було замиреніє, так у отпуск прихаділ. Ти іщо був махенький, не помніш. Тепер хател, штоб не быть без служби, паіскать себе местечка, так што-то не то. Саветовали до аткупщика на заставу, так я, брат, салдат і чесную душу імею; нам туда не рука.

Олексій. От вже думаю, походили по світу, навидались усячини!

Скорик (*хвастливо*). Уж я то не пахаділ? Єсть лі такая старана, где б я не пабувал? Були ми і у Франції, усьо Німецію прайшли, у Рассеї стояли, та і у Туреччину завертали-ста! Што то, батюшки, свет великий! Как ви живьоте сдеся у глуші, так і думаєте, што только і света,

што над вами? Нет, брат! Пайди вот, как ми-та, так, господи, сколько, гадов надобно, щоб увесь ево прайти! вот как ми ісхадили-ста.

Олексий. Набачились, мабуте, усякого дива! Що то, якби коди гуляючи послухати!

Скорик. Вот как даждьом ражественських свят, так пайду у ваше село і тебя азьму з сабой, там уж буду разказовать. Будет чаво паслушать пра чужії землі. Усяк, хто ні разказує, усяк брешет, усьо не так; я до всево приглядался. Там, брат, усьо не так, как у нас. Прийдьош у Францію, так там усьо француз нагало; а у Німеції – другой народ, немец до єдиного, а уж нашаво і не спрашуй; у Туреччину прийди, так куда ні абернись, усьо турки, усьо турки; аж сумно! А во всякой землі гаворят не по-нашому. А как? вот видиш, я тебе і ето разталкую. Вот у нас, примером сказать, хлеб: вот і я, і ти, і усяк знает, што то хлеб, а у них так іначе завьоться. Алі вот і вода; ну, малая дитина у нас назавьот воду водою, у них – так і не вмьют так назвать. Умново в них нічаво не спрашуй, усьо па-своему і савсем не так, как у нас.

Олексий. Господи милостивий. Яких-то людей на світі нема! Де ви, дядюшка, на хваторі? Я б до вас прийшов колись би послухати.

Скорик. Та я так – то у аднаво приятеля паживу, то у другова, та дечем і прамишляю. Спасіба харковцам, палюбили меня! Де христини, де сватьба, то уж без Осипа Скорика не абайдьоться, патаму што увесь закон знаю; какой парядок у каком случае падать, і где какое слово приставить, і где набрехеньку випустить. Та і к тому ж, как стаяли з палком у Ягатині, так там старик хазяїн, та і палюбил меня і паказал дешто; так я і знаю алі кров замовить, алі от гадюки загаварить, скотину ісправить, когда ведьма, доївши, іспортить, і прочего дечаво знаю. Хадивши как я по Фрації і по Туреччині, чавото чалавек не навчиться? А ат таво і хлебушка перепадает. Вот і сей вечер, прахал адин приятель висватать сина; та хоч он і дурачок, та я знаю, как тут павернуть. Узять греха на душу пабольш брехать, как абнаковенно при сватанье...

Олексий (*нетерпеливо*). До кого ж се ви ідете старостою?

Скорик. А вот пайдьом до Прокопа Шкурата, вот он тут і живьот; а дівка, брат, важная!

Олексий. Та що се ви зо мною робите?... Се ви мене, дядюшка, буцім живого ріжете!.. Се ви мені смерть заподіваєте!

Скорик. Што ти гавориш? Нешта дівка тебе приглянулась?

Олексий. Та не то що приглянулася, а ми вже більш півгоду з нею любимося, і побожилися, і заприсяглися, щоб нам не розлучатись, а тепер, як постигла нас лихая годинонька, що її силують за Стецька Кандзюбенка, так нам і світ не змилился! Поможіть, будате ласкові! Не ідіть сватать за Стецька, а ходім зо мною до Шкуратів та поговоріте об мені. Ви таки світу навидалися; знаєте і хранцюзьке слово, і турецьке; зробіть так, щоб Уляну за мене віддали і щоб не дали мені з журби пропасти, та щоб не загубили і її! Бачите, яка ходить!

Явление третье

Те же и Уляна, вышед за ворота и увидев Скорика застыдилась и хочет воротиться.

Олексий. А іди, Улясю; а іди, галочко, сюди! Та не соромся. Се мій рідний дядюшка вернувся з походу. (*Приводит ее к Скорику.*) Ось розкажи йому, як ти мене любиш.

Уляна. Зділайте милость, уступітесь за мене, бідную, нещасную! Хотять мені світ зав'язати, хотять мене силою віддати за Стецька, за того дурного...

Скорик. Ах, ти, девушка, девушка! Повези тебя у Францію, так би там тебя назвали мамзель; а у Туреччині – марушка, а у Рассеї – девушка-зазнобушка! Я усе їх языки знаю. Ну, как тебя аддать за Стецька, кагда ти любиш маво племянника!..

Уляна. Ох, батечку! Як ясе ви оце відгадали, що я його люблю?

Скорик (*хвастливо*). Ну, да так; не усьо спраста. Ходили таки па паходам, видали свету, та дешто і знаем. Ну, так ти любиш ево?

Уляна (*стыдливо*). Мені стидно сказати! Адже ви знаєте?

Скорик. Ну, Алексій тебе любить?

Уляна (*скоро*). О! про його скажу: він мене любить так, що і сказати не можна, і каже, що краще мене нема ні меж селянами, ні меж городянами. Я б і про себе сказала б вам, як я його люблю, так не годиться про се розказувати. Я тільки матері сказала, що люблю його дуже-дуже і що краще його і у всім Харкові нема. А вам сього не скажу.

Скорик. Што ж матушка? Каково чорта вона ретирується-та?

Уляна. Каже, що крепак. Боїться, щоб мене у селі не обіждали.

Скорик. Крепак? Та што ж за біда? Вана не хадила по свету, так нічаво і не знаєт. А вот как я хадил па паходам, так видал, што і у Франції, і у Туреччині, і у Рассеї за пameщиками крепакам життью доброе. Вот і Алексієв барин доброй, честная душа! А што меня у салдати атдалі, так ета по наговоркам прикажчика. Так што ж? Наслужил Богу і государю, пахадил па паходам, навидался свету і у Франції, і у Німечині, і у Рассеї, і у Туреччині; та і стал чалавеком, та і горюшки мне мало-ста.

Олексій. Постарайтеся ж і об нас, дядюшка! Киньте Кандзюбенка, ходім до Шкуратки, та поговоріть, нехай не губить нас.

Уляна (*поет*).

Ой дядечку,
Голубчику,
Змилуйся надо мною!
Не дай мені,
Сиротині,
У яму іти живою!

Як рибонька без водиці,
Так я, сердешна, б'юся!
За дурного за Кандзюбу
Силує матуся!
З Олексієм розлучають,
Не дають пожити,
Лучче смерть я заподію,
Коли не любити.

Ой дядечку,
Голубчику,
Не дай мені пропасти!
Прошу тебе,
Ратуй мене,
Защити від напасти!

Озьми своє ружжо страшне
Та стрельни в Уляну.
Ой, чим іти за нелюба,
Лучче лягти в яму.
Озьми свою шаблю гостру,
Зрубай мене разом!
Без милого Олексія
Вмру одним я часом.

Ой дядечку,
Голубчику,
Прошу тебе,
Ратуй мене,
Не дай мені пропасти!

Скорик. Нет, сего не магу сделать. Я присяжной чалавек, абещал Павлу Кандзюбе ітить за рушниками і довжон сдержать слово. Только вот што: на сватаньї впалавіну буду брехать і разхвалювать дурного Стецька, а так, з воєннавo артикулу, закину і усьо дело около пальця зверну; а завтра прийду та й буду атакувать стару Шкуратку; я знаю, у ней уся сила. А когда што не то, так ми і наговорною водицею попоштуем, татчас здасться і думкою налево кругом! (*Поет.*)

Уж не даром ми хаділі,
Скрозь в паходах ізследілі,
Знаю, знаю весь обряд,
Дело всьо звезду да лад.
Бул у нємцов на родинах
І у турков на хрестинах,
У французов бил дружком,
Там хаділ я с рушником.
От гадюки отчитаю,
Стару девку просватаю,
Лихоманку зашепчу
І злодія проучу.
Все зроблю я, што вам нужно;
Ворожить тепер досужно.
Знаю, знаю весь обряд,
Дело всьо звезду на лад.

Олексий. І, вже, до завтрього! Лучче б сьогодні! Пожалуста, дядюшка. (*Уляне.*) Адже мати дома?

Уляна. Нема! пішла у різниці яловичини купувати; буде вечерю варити на те прокляте сватання. І я ж кажу: лучче б сьогодні, як паньматка вернеться, та й поговорили б, або, може, і відшептали б її від Стецька; а то як рушники подаю, то й побоїться відкидатись, щоб не платити Кандзюбі безчестя за наругательство.

Скорик. Вота, а я ж у вас на што? Сєводні нікак не можу, дал слово, довжон сполнить, я на то присягу принімаю, щоб стоять і у слові, і у делі, а назад не отдаваться. А завтра другое дело, насмотрим і на зорі і што кому присниться. Может-таки Осип Скорик што-небудь да знает-та. Уж он лі света не бачил? не учить єво. Разведьот беду і не такую. Потерпіть до завтрього. Авось!

Уляна. До завтрього? Може, мене завтра на столі побачите!

Олексий. Як тільки здумаю, що Уляна чіпляє хустку оттому навіженому Стецькові, то мене так трясця і трусить. (*Стецько за кулисами поет.*) О! бач, який іде!

Скорик. Жалко мнє вас, детушки! А по другой командє вот што: не только свету, што у вакне, я й сам думал, што только єго і єсть, што у нас, а как пашол па усем гасударствам, так, батюшки! какой свет большой! Так і ви, не тужіть. Паіськай другой девки, кагда сая не

наша. Теперича пайду тавариша у старости ськати; а ти через час места дожидай мене на Лопанском мосту. Я тебе новой пароль скажу. (*Уходить.*)

Явление четвертое

*Уляна, Олексий и Стецько поет и грызет орехи.
Стецько (поет без музыки).*

Ішов Стецько льодом,
Свинка огородом;
Подай міні, моя мила,
Свою білу ручку!

Бач, де вона! А я собі сидів, сидів, аж спати захотілося. І що робить, не знаю; чи іти додому, чи тут старостів дождатись? Нікого і спитатись. Мати повіялась кудись, а старий усе кликав мене на вольну, далі і захріп; там так здорово хропе, що аж хата труситься. А я поліз на полицю, та й намацав горіхи, та й трощу їх. Анумо, Уляно, цятатись! А кажи: чи цїт, чи лишка? От у жмені держу.

Уляна. Та піди собі геть! Цїт, – тільки відчепись.

Стецько (*считает орехи*). Так, відгадала. Оце один, два їх, п'ять, десять, три, усі!

Олексий (*ударив его по руке, выбивает орехи*). А ти, бачу, і лічити не вмієш? Оттакий козак!

Стецько (*оглянувшись и тут только увидев его*). А ти чого тут, пробишака? Чого ти з моєю дівчиною стоїш? Чого дивишся на неї, та ще, може, і говориш з нею? Гляди, щоб я не дав тобі щипки! Геть відсіля, кажу, тобі! (*Олексий подходит к нему, а он пятится от него.*) Цур тобі! Не заньмай мене, я тобі кажу! А то побачиш, що я тобі зроблю.

Олексий (*все подступая к нему*). Ану, ну! Що ти мені зробиш?

Стецько (*отступая*). Що зроблю? Ось побач; ось тільки хоч пальцем доторкнешся до мене, то як скажений закричу пробі! Ще дужче, чим тогді.

Олексий. Цур дурня, та масла грудка! Чуєш, я тобі кажу: не в'яжись до людей, то й я тебе не заньматиму.

Стецько. А до яких же я людей в'яжусь? А казки, кажи!

Олексий. Чого ти в'яжешся до Уляни, йолопе? Вона за тебе не хоче.

Стецько (*подобрав орехи, продолжает их грызть*). Дарма.

Олексий. Вона каже: лучче їй з мосту та у воду.

Стецько. Дарма.

Олексий. Вона каже, що за тобою буде пропаща.

Стецько. Дарма.

Олексий. Вона каже: лучче їй світ за очима піти, чим за тебе.

Стецько. Дарма.

Олексий. Вона каже: цур тобі, пек тобі, осина тобі, дурний, божевільний, навіжений, католиче, бузовіре...

Стецько. Дарма, дарма, дарма! Хоч ти мені що хоч кажи, а я тобі усе казатиму: дарма, затим що дарма. Хоч вона і не хоче, хоч вона плакатиме і вбиватиметься, хоч здохне, то мені дарма, аби б тільки пішла за мене.

Олексий. Що ти будеш з таким дурнем робити! Він усе своє товче. Ну, ще ласкою попрошу тебе: Павлович, Степанку, голубчику! Відкинься від Уляни, не заїдай їй віку, дай їй ще на світі пожити з ким другим, а не з тобою! Не бери її, я тобі спасибі скажу!

Стецько. Так і я ж тобі, братику, ласкою скажу, що я б тебе послухав, так що ж будеш робити з моїм батьком? Оженись, каже, дурню, таки оженись; та вже аж обрид мені з сим оженінням; так оце тільки затим я і женитися хочу.

Олексий. Та шукай собі другої дівчини; се вже не твоя і не хоче за тебе.

Стецько. Та де їх у урагової матері знайдеш? Вже я раз ходив з старостами; ходили по усьому за-Харкову і усю Заїківку і Москалівку виходили; де хоч поганенька дівка була, усюди заходили, так ні одна не іде, як затялись.

Уляна. Чом же вони за такого парубка та не ідуть?

Стецько. Без сором казка: кажуть, що дурний. «Дурний, цур йому!» – ось як кажуть. Се вже урагова мода стала, що усе за розумних хотять. Від сього і люди на світі переведуться. За дурних не ідуть, а розумних нігде узяти, от усі люди і повиздыхають, а нових людей – тпррру! – нігде буде взяти!

Уляна. Та й я ж тим за тебе не хочу, що ти дурний, і тобі у вічі кажу.

Стецько (*молча смотрел на нее быстро и долго, потом вдруг вскрикивает*). Тю на твою голову! Ти тільки сама кажеш; а мати каже, що я не зовсім би то і дурний; так хто вас зна, хто з вас бреше. А там і дівка каже, батько каже, і мати каже, брати кажуть, сестри кажуть, що буцім я дурний, так вже нігде дітись!

Олексий. Оттак казали за-харківці, а як прийдеш свататись на Гончарівку, то й за-лопанці те ж скажуть.

Стецько. Матері трясця за-харківцям і за-лопанцям, коли так скажуть. А купці так не те кажуть.

Олексий. Хіба ж тебе і купці знають? Як же ти до них попав?

Стецько. Ось бач як. Послав раз батько, – та й близенький світ! – аж за Нетечу, а я й не потрапив, та й блукаю по вулицям, та розглядаю. А тут шусть на мене коні! Машталір як уріже мене у се плече кнутом, як гикне: паді! Я сюди; а мене другий по сьому плечу; я бачу, що непереливки: відсіля коні, відтіля пани, так я шморг у лавку, та й дивлюсь, що там робитця. А там купці, та так обдурюють панів, що на! (*Смеется.*)

Олексий. Чим же вони обдурюють?

Стецько. Еге! ось як. Увійде пані у лавку, уся така цвяхована, як мак у полі. Бриль на ній... тільки що ув огород горобців полахати, та шовкове рядно нап'ято, а скрізь так і світиться... (*Смеется.*) Вже я, братику, надивився!.. От купець і подасть шовкової ганчірки шматок або хусточку діряву, що мені і на онучі її не треба, та і лупить грошики, скільки видно. А вона і хвалиться, що добро купила; а я бачу, та регочусь собі, та думаю собі: купила добро, що і на підтичку не годиться. Аж ось мене купець і здрів та і каже: чаво тебе, маладець, нада? А я кажу: я не молодець, а Стецько. Тут, знайш, скинулись по слову та і стали приятелі. Далі зібралось їх чимало: і старі, і молоді, і лисі, і підсліпуваті, і усякої масті. Регочуться з мене, а я з них регочуся та дещо вигадую. Далі заставили танцювати; як же я їм учистив гопака, так аж полягали регочучись. А далі і надавали: хто сукна на шапку, хто пояс, хто ренського, хто хустку, та прохали, щоб ще прийшов...

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.